

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

I

M. LIPP, EESTI SUGUVÖSADE UURIMINE. I II. —
J. RUUS, TALLINNAST JA TEMA NIMEST. — M. J
EISEN, ÄRAEKSIMINE. — H. PÖLD, EESTI
KEELE SÕNADE MUUTMISTESSE JAGAMISEST. I. —
KIRJANDUSLINE ÜLEVAADE: KRISTJAN RAUD,
MEIE KAUNISTATUD SEINAKALENDRID 1908. —
E. ENNO, VILLEM GRÜNTALI LAULUD. — J.
TAMMEMÄGI, MATEMATIKA SÕNAD, II. —
UUED RAAMATUD SEPTEMBRI, OKTOBRI JA NO-
VEMBRI KUUL ILMUNUD.

TOIMEKOND: J. JÕGEVER, M. KAMPMANN,
B. LINDE, J. LUIGA, W. REIMAN,
J. TÕNISSON

NELJAS RASTAKÄIK

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS 1909

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMEKOND: J. JÕGEVER, M. KAMPMANN,
B. LINDE, J. LUIGA, W. REIMAN,
J. TÕNISSON

NELJAS AASTAKÄIK

TRÜKITUD „POSTIMEHE“ TRÜKIKOJAS — TARTUS 1909

Eesti suguvõsade uurimine.

M. Lipp.

K a v a: 1. Uurimise väli — oma raskustega. — 2. Uurimise ajajärgud — näitustes. — 3. Uurimise otstarbe ja siht. — 4. Uurimise hallikad ja abinõud.

1. Uurimise väli — oma raskustega.

Meie elame ajaloolistel päevadel, mis meile suuri kohusid peale panevad. Tahame neid täita, peame ajalugu tundma, selle suure rahvaste õpemeistri juure kooli minema ja tema käest õppima. See ei maksa üksi suurte rahvaste ajaloost seal kaugel, avaral maailma väljal. See maksab ka meie kitsamast kodumaast ja tema ajaloolistest juhtumistest.

Kes siiski tulevikule julgesti tahab vastu minna, peab minevikku tundma. Kes õige isamaa poeg tahab olla, peab selle maa ajaloo, mille külge tema pühamad mälestused seotud, kõigipidi tuttav olema. See on kindel nõudmine, millel vasturääkimist ei peaks olema.

Siiski on vähe meie hulgas, kes seda nõudmist täidavad. Liig vähe on sündinud, et kodumaa pojad ja tütreid seda üldse täita jõuaksivad. Nimelt ei pakkunud meie nooresoo kasvatuse tingimised kõige vähemat võimalust, et seda noort põlve, kes siin edaspidi kodaniku kohusid pidi täitma, kodumaa ajaloo põhjalikult tutvustada, mis talle ometi nii äratav ja huvitav pidi olema. Mis siin selle poolest sündinud ja veel sünnib, on üksi eraviisil sündinud. Palju toetust nende ringide poolt, kellel meie nooresoo kasvatamise kohta tähtsam sõna ühes rääkida on olnud, pole see mitte leidnud. Et meie selle kõige pärast oma kodumaa ja tema ajaloo tundmise kohta võlglasteks oleme jäänud — kes tahaks seda veel imeks panna?

Kuid kel võlga on, peab seda tasuma. Kes seda ei tee, jääb pankrotti. Ajalugu tallab teda oma raudse ratta alla. Tema kaob kui agan tuule ja tormi. Sellepärast peame oma kodumaa ajalugu uurima, tahame tema õiged pojad ja tütreid

olla, ta õigeteks poegadeks ja tütarteks jääda. Ja kui sellele uurimisele takistusi tehakse, siis peame neid kõrvale saatma. Olgu meil kohusid muidu kui palju, mida tähtis aeg meile peale paneb, üheks tähtsamatest jääb see, et oma kodumaa ajalugu uurime, seda põhjalikult, ta varjudega ja valgusega tundma õpime.

Siin on kõige pealt tähtis nende perekondade lugu, kes selle kodu pinnal hariduslist tööd on teinud, palehigi valanud ja vaeva näinud, kes siia mõned sügavamad vaod on tõmmanud, kust veel järeltulevatele põlvetele vilja on võrsunud. Need perekonnad on meie kodumaa ajaloolised perekonnad. Aga mis teame neist? See on nii vähe, et sest kõneldagi ei maksa.

Meie ajaloo peajuhtumisi on meile võõras käsi ette kirjutanud. Tema käes oli ennemini kepp valus kui lahke. Meie eneste käest pole palju selle kohta küsitud, mis meie rahule tarvis. Kuid siingi on Eesti tüse iseloom, see rahvajõud, mis ka raudvasara surve all pole ära purunenud, mähkmetest välja tunginud, mille sisse teda mässitud. See on varem sündinud, ka enam sündinud, kui seda esialgul uskuda tahtsime. Meie kodumaal on — ja seega tuleme kõige huvitavama materjali juure — tähtsaid perekondi olnud, keda võõraks peeti ja kes meie omad olivad. Siin on perekondi olnud, kes meie väikse maa kohta ajaloolisteks saanud, ja kelle kätki ometi vaeses Eesti talutares on seisnud, kes Eesti kannust olivad välja võrsunud.

Ei ole sugugi tarvis, et seesuguste perekondade liikmed igakord suures ja kõrges auuametis oleksivad seisnud. Ka lihtsas elukutses võisivad nemad oma rahvale tähtsail ajaloo pilkudel nõuuandjaks ja juhatajaks olla; nad võisivad sealgi seemet külvata, mille vilil ilmas ei kao. Nii on, näituseks, kooliõpetaja- ja köstri-ametis mõnigi mees seisnud, kellel Eesti rahva hariduseloos oma kindel ase, auu-mehed, kelle ees meie igal ajal oma müts maha võtame.

Paraku teame just seesuguste Eesti soost võsunud tähtsamate perekondade kohta liig vähe. Iseäranis vähe teame, kui nende üksikud liikmed üle teiste tõusnud ja see tõusemine juba varasemal ajal sündinud, kuhu praeguse sugupõlve mälestus mitte enam ei ulata. Teateid seesuguste perekondade kohta saada on pealegi iseäraliste raskustega ühendatud, raskustega, millega suguvõsade uurimisel üleüldse — mitte üksi meie pool — võidelda on.

Neid raskusi teevad uuritavate perekondade üksikute liikmete valeuhkus, pärandatud seltskondlised eelarvamised ja muud inimlikud nõtrused. Ei see pole neile sugugi armas, et nende perekonna lugu uuritakse. Uuriija on nende silmis kombedeta inimene, häbemata nuuskur, toores pealetungija, kes

surnutelegi haua rahu ei andvat. Ja cui bono seda kõik? Mis tarvis seda vana vara liigutamist, seda tolmunud lehtede segamist? Nende perekonnaloo vanema aja kohta — ütlevad uurimise vastased — siin eestlaste maal ju midagi aktide materjali ei olevat! Nende perekond olla väljamaalt pärit. Saksamaad just selle hälliks nimetada ei julgeta. Selle kohta ollakse — vististi küll mõjuvatel põhjustel — ettevaatlik. Aga R o o t s i m a a d — seda nimetatakse iseäralise heameelega nende perekonna endiseks asumisepaigaks. Ja kui mõnest nende esivanemast veel meie põlvel selgesti teada oli, et muidu auuväärt mees puuduline saksakeele tundja on olnud, siis olla see ikka sellest tulnud, et ta olnud — rootslane! Et ta ka eestlane oleks võinud olla, seda nii lähedat mõtet lükatakse põlastades tagasi. Nimelt võivad ses vastuvaidlemises naisterahvad ägedaks saada, nii ägedaks, et nende äritus kas või nutu krampideni tõuseb! See on üks iseloomuline näitus meie Balti mõjuvate ringide mõtteviisist, mis seltskondlisi eelarvamisi suureks kasvatanud, mida meie küllalt ei jõua hukka mõista.

Selle juures võivad — seda tahame uskuda — nii mõnegi perekonna liikmed oma suguvõsa alguse kohta eksituses olla, ilma et nad seda teaksivad. Nad räägivad järele, mis nad vanemalt kuulnud, kes omast soost ära võõrdunud, temast koguni häbenema hakanud — vanemal raskel ajal, kus Eesti rahvas veel rõhutatud orjakari oli, kus eestlane ja talupoeg sedasama tähendas. Seesugune sugusalgamine on sellepärast veel orjaaja pärandus, on musta aja märk, küll väärt, et vabad mehed valgustatud ajal selle ära heidavad.

Sellepärast ei tohi meie, peaks meie perekonnaloo uurimistele kustki poolt takistusi tehtama, neid mitte tähele panna. Selle maa ajalugu, mida meie vanemad oma vere ja higiga väetanud, peame meie tundma õppima. Neid tingimisi, mille all nemad võitlesivad ja valguse poole püüdsivad, peame meie õiglaselt valgustama. Ei pea meid selle juures mõni isiklik kirm juhutama, ei ühel pool viha ja vaen, ega teisel pool liialdatud sõprus ja pime ebaarmastus. Mis meie taga nõuame, olgu ainult — a j a l o o l i n e t ö d e.

See uurimisetöö ise ei saa kerge olema. Samm sammu peal saab meil sõlmisid ees olema, mis katki raiuda tulevad, mõistatusi, mis seletust nõuavad. Aga seda suurem meie rõõm, kui kindlate otsuste juure jõuame, kui viimaks tunnistada tohime: Mis meie leidsime, on tõde; see on kuldvili, mis teaduse sõelast läbi sõelutud; vasturääkimine on võimata! Ja kui huvitavad need rajad on, mille peale meid meie uurimine viib, selle kohta paar sullejoonistust, mida oma kodumaa ajaloo üksikutest järkudest võtame.

2. Uurimise ajajärgud — näitustes.

See meie ajalugu algab, nagu teame, kõue maruga, mis läänest tõusnud. Orja õõ matab musta varju alla maa ja rahva — aastasadadeks. Sel ajal ei võinud muidugi Eesti perekondade tekkimisest kõnet olla, kes kuidagi tähtsamaks ja mõjurikkaks oleksivad võinud saada. Maal ei võinud sest kõige vähemat kõnet olla; ennemini veel Balti linnades, kus „mitte-sakstele“, eestlastele, lätlastele ja liivlastele — vähemalt vanemal ajal, veel mõned õigused lubati. Kuid päris kodanikuõigust, õigust enesele liikumata varandust, majasid ja maad, omandada, seda ei ole neile kaua lubatud, lubada tahetud, kaunis hiljase ajani.

Nii tahtis enesele mölder Tönnis Stocker¹⁾ a. 1498 Tallinnas maja osta. Seda ei lubatud talle aga mitte enne, kui ta töötanud, et ta müügi korral oma maja üksi sakslasele edasi müüb ja kui ta peale selle kahe tunnistaja läbi selgeks teinud, et ta Saksa vanemaist sündinud, kui ta praegu ka mitte enam Saksa keelt ei kõnele. Nii siis päris Saksa bojkott nii vanal ajal — nagu oleks ta käsukiri uue aja kalendri sabast välja lõigatud. Ei sünni tõesti enam midagi uut taeva all!

Siis oli a. 1748, tervelt 255 aastat hiljem, Riia asunik Daniel Steinhauer senatisse kaebtuse Riia magistradi peale sisse annud, et see „mitte-sakstele“ kodanikuõigust keelata! Vabad mitte-saksad olla Liivimaa äravõitmise juures nii palju kannatanud, nad olla ka Riia linnale palju kasu toonud. Nüüd peetavat neid alamaks kui vähivõõraid. Ka temale, vabale mehele, keelatavat kodanikuõigust. Kuberner on palujat toetanud, aga senat on 22. nov. 1752 tema palve tagasi lükanud. Ka Tallinna ja teised linnad on ennast vististi selle seaduse põhjale seadnud. See ilmub sest, et terve Steinhaueri protsessi aktide ärakiri Tallinna raekohtu protokollidesse üles on võetud.

Kuid elu on vägevam olnud kui kirjatäht ja seaduse sundus. On muid teesid leitud, kuis tublid mehed enesele ometi oma toa ja loa on saanud. Nii on, näituseks, ka kirik vahemehena neid toetanud. Ka on müüridest, mida seisuse uhkus teinud, Amor, armastuse jumal, üle aidanud. Linna asunikud Läti ja Eesti soost võtsivad enestele Saksa naisi. Nende abil võisivad nad enestele liikumata varandust omandada²⁾. Ja nad on seda teinud. See on

1) E. v. Nottbeck, der alte Immobilien-Besitz Revels, lk. 77. 1857

2) C. Mettig. „Über Undeutsche.“ Sitz. Ber. d. ges. für Gesch. 22. Alterts. Kunde p. 1899. Riga W. F. Häcker. 1900.

nimelt keskaja lõpu poole sündinud, kus mitte-sakste õigused kitsamaks saanud, kui nad enne olnud.

Et perekonda rajada, mis tähtsamaks saaks, selle alus võis üksi olla — valatud palav palehigi ja haridus. Esimese poolest pole meie esivanemad muidugi võlglasteks jäänud, aga teist, haridust, ei olnud karedal ja toorel keskajal eneselgi pakkuda. Siis ei võinud juba seepärast selle aja piirides Eesti tähtsamate perekondade tekkimisest suuremat kõnet olla.

See pidi muutuma, kui usupuhastus tuli ja oma vaimu mõõgaga vana aja hauda saatis; kui rüütliirik kokku langes ja viimaks valgustatud Rootsi valitsejad meie maa oma isaliku hoiu alla võtsivad. Nüüd kirjutatakse seni maani tundmata asju meie ajaloo lehtede peale.

Usupuhastus on Balti linnades aastal 1524 võidu saanud, nii ka Tallinnas. Sel ajal asus, nii kuulutavad vanad kirjad, Jaani mõisa all Tallinna ligi üks talupoja poisike, „seal, kus Vaskjala Mats elab.“ Tallinna herrad panivad teda kooli, ja tema sai õpetajaks Jüri kiriku peal, kus ta 1525—1550 a. vahel ametis oli. See on Hans Kuhu, esimene Eesti soost Evangeliumi usu õpetaja, tähtsa aja algusel kui hele täht, mis Eesti kodule uusi, paremaid päevi töötas.

Siis on — nimetagem seda üksi paari sõnaga — juba Gustav Adolphi ajal Vana-Kariste Saapatalu peremehed oma talu teoorjuse kohustest vabastanud, nemad on natural-renti maksnud. Kadrina kihelkonnas Tallinnamaal on Vahakoorma Andres aastal 1628 Saksimõisa piiris Libliku talu omandanud. Küll on siin ja seal iseseisvatele peremeestele takistusi tehtud. Aga nad on oma õiguste eest seista mõistnud. Aastal 1673 on, näituseks, Palli Volmar ja Kuiv-Saapa Peeter oma väikeste venedega Rootsi sõudnud. Ja vabameelne Rootsi valitsus on nii hästi neid kui Kadrina kihelkonna priiküla mehi kaitsnud. Nende järeltulejad nimetavad veel praegu, kui ka mõne kitsendusega, oma vanemate pärandust omaks.

Kalinnades kergeneb Eesti kodu rajamine. Seda näeme ühest juhtumisest Tartu pool. „Seal on“, jutustab ajaloo kirjutaja Fr. Gadebusch, „Hans Bulli asi palju kõmu teinud. Tema oli mittedaksa soost,“ oli a. 1642 juba kodanik, umbes 50 aastat vana ja tahtis suure kildi liikmeks saada. „Teda peeti rikkaks meheks ja ta püüdis oma äri ikka veel suurendada, mis talle ka iseäraliste tingimiste all lubati. Aga suur kild ei tahtnud teda vastu võtta ehk küll kindralkuberner teda a. 1646 toetas ja palju näitusi ette tõi, kuis ka mitte-saksad suure auu sisse tõusnud. Nad olivad koguni ta kaubad kinni pannud, pidivad need aga kindralkuberner käsul jälle vabaks

andma. Need kaubad olivad: sibulad, linased riided, kingad, kindad ja valjad.“

„Siis hakkas Hans Bull“ — ta endine nimi oli vist küll Pulli Hans olnud — suure kildiga protsessima. Seni maani oli ta Eesti koguduse liige olnud. Nüüd tahtis ta Saksa kogudusesse astuda. Aga mitte-saksa hingekarjane ei tahtnud tallekest, mis nii pehmeid villu kandis, mitte karjast lahti lasta.“ Viimaks on see aga ometi sündima pidanud.

Siis ei tahtud talle enam luba anda õlut pruulida. Selle peale kaebas Hans raekohtusse ja see on otsuse annud: pruulida ta võib, aga üksi oma kodu tarvituseks! Kuid sest pole suurt viga. Hans Bull on ju kaupmees. Tema kodu on laialine ja tema sõbratuba avar. Tema õlle oja voolab mitmele poole. Kes tahaks seda ka enam keelda? On ju kuninga käsukiri Tartusse jõudnud: Hans Bull on suure kildi vastu võtta ja on temal kõik kildi õigused. See peale on kildiherrad magushapu näo teinud ja Bulli vastu võtnud, nagu ei oleks neil iial midagi tema vastu olnud.

Kui rikas mees Hans Bull olnud, näib sellest, et tema käest, kui kuninga kroonimise-päevaks üks saatkond pealinna läinud, 300 riigitaaldril laenuks nõuti, kuna muude kildi vendade juures 20-ne ehk 30-nega lepiti. „Aga tema ei tahtnud sada tki anda!“ tähendab raekohtu protokoll aastal 1649. Hans Bull mõistis siis oma kukru suud kinni pidada. Aga täis mees pidi ta olema, lugupidamises tema ja ta perekond. Juba tema isa oli suure kildi kaupmees olnud. Ja selle pojale on suure kildi peasemiseks takistusi tehtud! Fr. Gadebusch on selle kildkondlise kitsarindluse üle naeratanud.

Meie oleme tema üle vähe laiemalt seletanud. On ju siin nii mõnigi tähendus iseloomuline; nii nimelt eestlase Pulli Hansu püüdmine Saksa koguduse liikmeks saada. Saksa kogudusesse vastuvõtmisega kaob muidugi ka koguduse liikme Eesti nimi jäädavalt. Eestlast Pulli Hansu pole enam, vaid üksi sakslane Hans Bull! See ei sünni mitte üksi siin Tartus, vaid niisamuti kõigis meie linnades. Nii nimetab Tallinna voorimees Paul Rebane ennast Paul Vossiks.¹⁾ See on ajal sündinud, kus „Fachs'i“ ei tuntud, vaid veel alasaksa sõna „Voss“ seda kavalat kanavarast tähendas. Meie teades on see perekond, mis sest Vossist võsunud, ida poole rännanud ja seal mõjukaks saanud. Juba sest näitusest näeme, kui tihti perekondades, mis vanemast ajast päris Saksa nime kannab, ometi Eesti veri voolab.

1) Kirja järele Tallinna raekohtu arhiivis.

Ühtlasi on kindel — selle tähendusega lõpetame seda ajajärku, — et ka eestlased, nagu Hans Bullist ja tema isast seda näeme, kõigist takistustest hoolimata, tihti linnakodanikudeks on saanud. See on nimelt vabameelse Rootsi valitsuse toetusel sündinud. Nende mehemeel, püsikus ja ettevõtte hagarus on neile tee rajanud raskematel oludel. Oli takistusi tuhat — mehed murdsivad läbi vaskse värava.

Siis astume Vene ajasse. Siin oleme juba tuttavamal rajal, võime mõnegi mehe nime nimetada, kes kui eestlane enesele kindla koja on rajanud. Puhja köster K ä s u H a n s saab Eesti Jeremiaks, laulab langenud Tartu varemest oma nutulaulu. Aastal 1708 viiakse Tartust Eesti poisike r a u d e a l l Venemaale sõjavangi. Sellest saab ta perekonna nime R a u d i a l. Tema poeg Aleksander, sündinud a. 1734, asutab a. 1787 Tartusse esimese palvemaja, saab Eesti kirjameheks. Kambja köstril I g n a t i J a a g u l on veel, kui ta 30 aastat ametis olnud, oma endise pärisandaga oma priiuse pärast võidelda. Kuid ta pääseb pealekäämistest. Tema ja ta sugulane Tartu köster M i c h a e l I g n a t i u s saavad laialise õpetajate perekonna esiisadeks, kes Eestimaal umbes sada aastat tegevad olnud. Kangru, J õ e v ä l j a J a a g u p o j a - p o e g K a i j a v e r e s t, Lohuso köster K r i s t i a n M a s i k astub aastal 1754 Rootsi rüütliisost neitsi A n n a L u d o v i c a v. H i l d t e b r a n d t i g a abielusse, asutab perekonna. kelle elujuhtumised Eesti harduseloole nii tähtsaks pidivad saama. On ju nende poeg kuulus kirjamees O t t o V i l h e l m M a s i n g, seitsmest suguvõsast, kust ka teisi nii tähtsaid mehi, vaigest H e l m i k u metsamajakesest välja võsudes, on tõusnud, liht käsitöölisest kuni lugupeetud teadusemehe ja väepealiku auu järguni.

Samal ajal elab Eestimaal, kui ka sinna pilgu heidame, Hageri kihelkonnas Loalas liit talumees oma naisega, kel peale ihuliku priiuse, mis talle kingitud, muud vara ei ole. Tema paneb oma poja rätsepa ametit õppima. Selle aja kombe järele läks peale õppimise noormees reisima. Taanimaale jõudes pandi talle kuninga kuub selga. Aga ta pääsis sõjateenistusest ja hakkas siis — u s u t e a d u s t uurima. Kodumaale tagasi tulles sai ta V i g a l a õ p e t a j a k s, kus ta a. 1756—1768 ametis oli ja nii suure õnnistusega tööd tegi, et ta nime veel aasta kümnete järele kõige suurema liigtusega nimetati. ¹⁾

Pea peale selle tõmbab üks E e s t i n a i n e g i meie tähelepanemist oma poole. See on a. 1800 ehk vähe enne

1) H. R. Paucker, Ehstl. Geistlichkeit. Reval 1849.

seda Viljandimaal, nagu kuulub, Pärsti vallas, sündinud, kust ta isa, talumees Peeter, pärastpoole Võisikusse asendatud. Tütre ristinimi oli Eeva ja tema vanemad on oma viimased eluaastad Kolga-Jaani kirikumõisa maa peal elanud ja umbes aasta seitsmekümne eest surnud. Muud meie tema vanemaist ja nende perekonnast ei tea.

Noort Eevat ootas ülesanne, nagu see igal Eesti talu-
tüdrukul oli. Tema pidi teenima, ka mõisat teenima. Seal nägi teda Võisiku mõisa tulevane omanik, kaardiväe oberst Timothé v. Bock, kõrgesti haritud mees, vabameelne omas ilmavaates ja noore keisri Aleksandri I-ga südamlikus sõpruses ühendatud. Nägus noormees kaotas oma südame — vaesele Eesti neiu, kes omalt poolt ka ime kaunis oli ja oma kaarna-
mustade juuste ja oma saleda ja sirge kehaga mõnda lõuna-
maa iludust meele tuletas. Ta oli valmis teda abikaasaks võtma.

Obersti seisuseuhked sugulased aga olivad kui välgust tabatud! Nad teevad, mis nad võivad, et nooremehe plaanidest midagi ei peaks saama. Kuid noorherra seisab kõrgemal kui seisuse eelarvamised. Tema muretses selle eest, et neiu kõige pealt tubli hariduse sai. See sündis Tartus; ka on neitsi mõnda aega praoski Otto Vilh. Masingi perekonnas viibinud. Siis on noor paar laulatud, kuna pruut veel varasema nooruse õitseilus koitis. Laulatuse juures on pruut Kreeka usku heitnud ja nime Katharina, oma kadunud ämma, sündinud von Rautenschildi nime järel, vastu võtnud.

Üksi vähe aega on noore paari õnnepäevad kestnud. Ootamata juhtumine on tulnud, mis nende õnnemaja korraga ümber lükanud. Oma endise sõpruse peale toetades oli oberst jumaldatud valitsejale mitmesugusid uuendusi valitsuse viisis soovida julgenud, muutusi, mis liig varased ja valmimata olivad. Selle-sisuline kiri on, nagu näib, enne kui ta sihile sai, vabameelse obersti vastaste ringidesse sattunud. Need on sealt enam välja lugenud, kui seal sees olnud.

Kirja järg oli kohutav. Oberst võeti vangi, viidi Schluselburgi kindlusesse, kus ta seitse aastat raskes vangipõlves viibis. Siis sai ta päästjaks — ta Eesti naine. Mis on see kõik ära teinud, et oma õnnetuma mehe eest seista? Nii ruttas ta kord jõulu ajal, kus ta mees juba mõnda aega vangis olnud, Torma mõisasse, kus keisri ema Maria Feodorovna Liivimaalt läbi reisides õõd oli. 1) „C'est Madame de Bock, la paysanne!“ — „see on proua von Bock, see talunaine!“ — nii sosistasivad suurtsugu võõrad avaras

---

1) Dr. Bertram — Schultz asetab juhtumise 1817. aasta peale. Meie arvamise järel, peab see mõned aastad hiljem olnud olema.

rüütli majas, kes suures hulgas ennast sinna olivad kogunud, et kõrget külalist tervitada, nina kärsutades, kui üks mustaverd ütlemata nägus naisterahvas, kelle näojooned raskest kannatamisest kõnelesivad, lihtsas, aga maitserikkas poolheledas riides neist läbi tungis ja õuemarschall teda keisri ema jutule juhatas. See polnudki keegi muu, kui meie pr. v. Bock.

Helde ja armuline külaline, kes oma armu kellegile ei keelanud, nimelt kui hädaliste käed ennast tema poole sirutasivad, on palujat lahkesti trööstinud. Ta on lubanud õigel ajal tema peale mõelda. Ta on ka sõna pidanud. Oberst von Bock sai vabaks, ta kingiti oma abikaasale tagasi, kuid paraku — meelenõtruses! Raske vangipõlv — ja see on väga raske olnud, meil on selle kohta tõendus¹⁾ — oli vabameelse rüütli vaimu selguse riisunud. See nõtrus ei ole temast ta surmani enam lahkunud. Ka põlev naise armastus pole siia õösse enam valgust tuua suutnud.

Kuid see vahvus, millega haruldane naine oma mehe eest seisnud ta õnnetuse päivil, see iseene ärasalgamine, mida ta temale ohverdanud ka tema nõtrusetundidel — viimse hingeõhuni, see on korraga põlatud „talunaisele“ lugupidamise võitnud. Lugupidamisest on auukartus saanud nendegi pool, kes enne tema vihased vaenlased olnud. „Kes proua v. Bocki ei kiida, see peab päris eesel olema!“ ütles vana inglane hr. v. Latrobe, ja kui Latrobe „eesel“ ütles, siis kaalus see nii palju, kui oleksivad neid 15 eeslit“, tähendab selle kohta Dr. Bertram Schultz, kes tähtsast naisterahvast, keda ta kui 9 aastane poisike esimest korda Torma mõisas näinud, kõige suurema vaimustusega kõneleb.²⁾ Seda vaimustust jagab ka Rosalie Masing, Otto Vilhelmi tütar, kes teda veel isiklikult tunnud. Seda peame meiegi jagama, kui veel kuuleme: proua v. Bock on ka oma lihtsaid Eesti vanaemaid suure auu sees pidanud, tema on nende eest muretsenud nende surmatunnini kõige soojema lapseliku õrnusega. Tähtis naine suri 3. mai k. p. 1862 Põltsamaal ja maeti 7. mail Võisiku herraste pärismatusel. Tema majas Põltsamaal elas veel mõnda aega tema õde Maria, kes ühele herra v. Doroffejevile oli mehele saanud.

Vahe ajal olivad ajaloo sündmused oma teel edasi lennanud, otsusrikkad sündmused, mille ettevalmistused ka obersti von Bocki oma tuulepöörisesse neelanud. Kätte tuli a. 1825. Önnistatud Aleksander I. oli Taganrogis surnud. Kes pidi tema järel-

---

1) Üks Otto Vilh. Masingi kiri K. G. Sonntagile Riia linna raamatukogus laseb meid seda aimata.

2) Dr. Bertram, Wagien, Dorpat, 1868, lk. 49, 50.

tulijaks saama? Kaks kallimeelset vürstipoega vaidlesivad sellepärast — ajaloos haruldane nähtus — et kumbki ei tahtnud krooni vastu võtta, ei suurvürst Konstantin ega Nikolaus. Põnev küsimus selgib Liivi pinnal, Nina postijaamas, kus suurvürst Nikolaus saadikuid ootas, kes Peterburi ja Varssavi vahel teel olivad. Selle aja sees oli pealinnas käärimine alanud, mis väga elavaks saanud. Aega polnud kaotada. Suurvürst Nikolaus ruttas kiirsammudel pealinna, et viimast otsust anda. Ta jõudis 14. detsembril sinna ja ruttas sedamaid rügemendi kasarmusse, kelle ülem ta oli. Vaevalt oli ta sinna saanud, kui üks meeletu käsi püssi tõstis. Ta sihtis suurvürsti peale. Seal löi alamohvitser, eestlane Friedrich, sihtija kää peale. Ta löi püssi ta käest maha.

Kohusetruu sõjamees oli tulevase vägeva Vene keisri elu päästnud, ta oli Kõrgema käes tööriistaks saanud, et aidata uuema Venemaa ajalugu kirjutada. Alamohvitser Friedrich tõsteti ohvitseri auusse. Tegevast väeteenistusest vabastatud, on ta oma viimsed eluaastad Torma kihelkonnas ära elanud, seal ka surnud, ja nagu Dr. Bertram Schultz arvab, kelle käest eesolevaid sõnumid oleme saanud, Torma kirikuaida maetud. Tema'p see on, kelle kohta ajaleht *I n l a n d* a. 1854 (veerg 452) teatab: 17. mail suri Tschornaja-Derevnjas Peipsi ääres premier-leitenant *P e t e r F r i e d r i c h*, sealse Nina etapikommando kommandant; pärit Eesti talurahva seisusest, sündinud Pärnu kreisis.“ Paraku ei anna Torma kirikuraamat *P. Friedrichi* surma kohta mitte lähemat teadust. Nii jääb siis esialgul veel küsitavaks, kus meie selle tähtsa mehe haua leiame.

Küll võiksime nüüd veel mõnda teist perekonda nimetada, nende hulgas üht, kelle esiniku kohta juba saja aasta eest üks Eesti kirjanik¹⁾ teadusi toob, kui ta jutustab, kuis üks Eesti nikrut „*K ü l a A n d r e s e*“ poeg „*I v a n A n d r e v i t s*“ — *A n d r e i A n d r e j e v i t s c h* peame lugema, tagasihoidlik kirjanik pole ta õiget nime nimetada teadnud ehk julgenud — pealikuks saanud; kuis ta ühe teise traditsiooni järele kodu mõisas sealse Saksa kodu-kooliõpetaja läbi parema hariduse enesele omandanud, väeteenistuses mõjurikkale kohale Peterburis saanud ja siis ta poeg keisri Nikolause ajal tähtsaks tegelaseks ja kõrge auu sisse tõusnud. Meie võiksime teiste hulgas ka *K a r l v. T e n n e r i t* nimetada, kelle perekonda Dr. Bertram Schultz Eestii omaks peab,²⁾ kes Auveres Vaivara kihelkonnas

1) Tähtsaamatus „Eesti Ma Rahva Kalender“ 1806. Tarto Linnas. Grentsius.

2) Kirjas: „Wagien“. Tartus 1868. Peale selle pidi Dr. Bertram — Schultz Tennerite perekonna juhtumistega lähemalt tutvav olema, et ta kauemat aega kindrali vanemate asukoha, Rippoka mõisa, lähedal elas.

22. juulil 1783 sündinud, peale sõjateaduse veel tähtis tähe-
teaduse tundja oli, nimelt ka meie kubermangu ja Venemaa
esimese trigonometrilise mõõtmise toime pani ja kui jalaväe
kindral ja Poola departemangu senator jaanuari kuu esimestel
päevadel a. 1860 Varssavis suri. Ka mõnda teist auukandjat
uue ajast võiksime üles tähendada, kes meie rahvaga kõige
lähemas ühenduses olnud. Kuid meie materjal pole veel täiesti
korraldatud. Ka peame oma ruumiga siin kohal kokku hoidma.
Kuid ühe mehe, ühe päris ajaloolise mehe elukäiku peame ometi
veel vähe lähemalt kirjeldama, et see kõigipidi iseloomuline on.

Mees, kelle peale meie mõtleme, on 1735. aasta ümber
sündinud. Tema elulugu on Vene kirjanduses mitmes paigas,
viimsel ajal ka ajakirjas „Русская Старина“, aastakäik 1876,
ilmunud. Ka Liivimaa rüütlikoja arhiiv annab tema perekonna
kohta teadusi. On arvatud, ta olla majori poeg ja Liivimaa
rüütli-soost olnud. Kuid see on üksi arvamine. Aktide varal
ei saa seda kinnitada. Seda on ka ta eluloo kirjutaja Vene
ajakirjas isegi tunnud, kui ta tähendab, et ta teadmised asja
kohta liig udused olla. Ka ülestähendused Liivi rüütlikojas
pole kõigis punktides täiesti usutavad. Nad ei võigi seda olla,
et nad sinna alles uuemal ajal — a. 1830 üles tähendatud ja
ülestähendajal hallikaid ei olnud, mis vasturääkimise kõigipidi
võimatumaks teeksivad.

Ei, perekond, mis veel meie tähelepanemist oma poole
tõmbab, ei taha oma algusega suurustada. Selle esinik astub
selle poolest meie ette nagu Melkiseedek — isata ja emata.
Alles tema ise rajab oma suguvõsa puu. Seda kästakse meid
pealegi otsida — talutares, jälle Eestimaal, Veinjärve vallas,
K o e r u kihelkonnas.

Seal sündis, nii peame uskuma, a. 1735 ehk pea peale
selle, talumehele J o h a n i l e ¹⁾ poeg, kellele ta jälle J o h a n n i
nimeks pani. Veinjärve mõisa oli, kui laps nooreks meheks
saanud, parun Rosenite omandus. Noor Johann sai nende
juure toapoisiks. Siin võis ta mõndagi õppida, mida ta talu-
tares ei näinud. Ja kuis jänutas ta hing õppimise, hariduse,
teaduste imeilma järele!

See janu pidi kustutamist leidma enam, kui ta oodata
tohtinud. Veinjärve mõisas oli kodukooliõpetaja Saksamaalt.
See oli pea märganud, missugune anderikas poiss toa Johann
oli. Tema õpetas talle suure heameelega Saksa keelt ja ka
muid teadusi. Siin sündis, mis juba ennemini kord tähenda-
sime ja mis ka muidu mitmel pool sündinud. Kodukooli õpe-

---

1) Nimekandja pärastise ametliku nime järele: „Иванъ Ивановичъ“
arvates.

tajad Balti mõisate peal on tihti haridusekandjateks meie rahva poegadele saanud, kes pärastpoole tähtsatele kohtadele tõusnud. Selleaegsed vabameelsed kirjanikud, nimelt Petri, tõendavad seda kui tõeasja kindlamal viisil.

Nii edenes ka meie toa Johani haridus jõudsate sammudega. Siis tuli korraga edasiõppimisele lõpp. Tema noored isandad saivad täiealisteks ja läksivad Peterburisse. Sinna võtsivad nemad ka oma teenri kaasa. Kuid seal sündis ootamata juhtumine: oli selle põhjus saadud haridus, või herra-loomuline ümberkäimine noorte isandate poolt — teener oli korraga kadunud! Ta oli kadunud kui tina tuhka ja ei tulnud kusagilt välja!

Aastad läksivad mööda. Verine seitsme aastane sõda pani Kesk-Europa liikuma. Ka Venemaa võttis sest osa. Kes Vene vägede liikumisega vähe tuttavam oli, oli vististi ka midagi noorest sõjakangelasest Michelsonist kuulnud, kes seal üleüldist tähelepanemist oma poole tõmmanud. Pea tuli pealinnast üks oberst Michelson Eestimaale. Ühtlasi laguneb imeline jutu kõmin laiali: see olla endine Veinjärve herraste kadunud toapoiss! Jutt ulatab ka Veinjärve paruni Roseni kõrvu. Tema nõuab külalist kui „põgenikku“, kui oma ärajooksnud talupoega tagasi. Kohtud on nõudjaga nõuus. Oberst Michelson pannakse trellide taha. Kuid pea tuleb keiserlik otsus: vang on seda- maid vabastada, parun Rosenile tuleb tema asemele nikruti vastuvõtmise kviitung anda! See ep seletabki toapoisi saladuslist kadumist. Tema oli soldatiks hakanud. Sellega käib täiesti ühte, kui tema eluloo kirjutaja tähendab: Michelson on a. 1754 ihukaardiväe Ismailovski polku lihtsoldatina astunud. Väeteenistuses, peale seitsmeaastase sõja veel Türgi sõjast osa võttes, oli ta obersti auujärguni tõusnud.

Jälle läksivad aastad mööda. Aga ajad on rahutumaks läinud Vägeva Katarina II. võimusel on suuri vapustusi karta. Hädahoht tuleb lõuna-ida poolt, kus trooninõudja Pugatshev, nimelt kasakate abil, edasi tormab, kõik ära hävitades ja alla sõtkudes, kuhu ta jalg puutunud. Tema vastu on usalduse väärt, tublit sõjameest vaja. Selleks arvatakse ei kedagi muud, kui Joh. Michelsoni, kes vahe ajal kindral-majori auusse tõusnud. Ja tema võitis. Mitmes lahingus võitis tema, otsustavalt 5. juunil 1773, Pugatschevi ära. Kindral Michelson oli kuulsaks meheks, terve Venemaa kohta ajalooliseks meheks saanud. Pea nimetatakse tema nime ka teistel sõjakäikudel kõige suurema auustusega. Ka Baltimaa ülem seisus ei taha kodumaa tähtsaks saanud poja vastu leige olla. Eesti-, Kura- ja Liivimaa mõisnikud on teda pea ühel ajal, a. 1783 ja 1784, oma rüütlite-matriklisse vastu võtnud.

Siis tuli kuulus sõjapealik kord ka Tallinnasse. Rüütlikond tahtis tema auuks nüüd üht pidusööki anda. Külaline võttis kutse lahkesti vastu, kuid selle tingimisega, et talle luba antaks paar võõrast pidusöögile kaasa tuua. See anti muidugi. Kindral tuli pidule. Käe kõrval talutas tema elatanud meest ja naist — Eesti talurahva riides. Neid esiteles tema suurtsugu seltskonnale kui oma — lihaseid vanemaid.

Nii jutustati omal ajal Eestimaal sellest kuulsaks saanud kodumaa pojast selle kohta, mis temal Eestimaa ja Eesti rahvaga pidi kokkupuutumist olema. Kirjamees Fr. Russov on jutustuse põhjusjooned üles tähendanud. Ta soovis, et asjatundjad neid õiendaksivad ehk täiendaksivad. Meie ei taha asja kohta täna oma viimast sõna öelda. Meie registreerime teda üksi kui väga huvitavat ajaloolist uurimise probleemi. Üksi nii palju tähendame täna: et just Fr. Russov¹⁾ selle jutu üles kirjutanud, jääb tähtsaks. See räägib selle poolt, et jutul tõesti ajalooline põhjus ei puudu. Tema perekonnal pidi Veinjärve sündmustega kõige lähem tutvus olema. Mispärast, seda tõendame teisel kohal pikemalt.

Viimaks on, nimetagem ka seda veel, Joh. Michelson ka Liivimaal veel maaomanik olnud. Tema ostis enesele 22. jaan. 1782 Rõuge kihelkonnas Saluse mõisa, sellega ühes oli tema ka Leevi mõisa omanik kuni 1792. aastani, kus ta selle 10,000 rubla eest ära müüs. Kolm aastat peale selle müüs ta ka Saluse mõisa 50,000 rubla eest ära. Seega lõpevad, nagu näib, tema kokkupuutumised meie kodumaaga. Aastal 1803 nimetati ta Valge-Venemaa sõjakuberneriks. Kolm aastat peale selle kutsus sõda elatanud väepealikut veel türklaste vastu. Moldavis võites edasi tungides, on ta Bukaresti linnas surnud 19. aug. 1807²⁾.

(Järgneb).

Tallinnast ja tema nimest.

J. Ruus.

Sarnane tähtsus, nagu rahva mälestuses ja muinaslugudes Tartu-linnal Liivimaal, on Tallinna-linnal ja selle ümbrusel Tallinnamaal, sest ka Tallinnaga on mitmed vana-aegsed sünd-

1) Russische Landschafts- und Lebensbilder. Reval, 1865.

2) Бантышъ Каменскій, Словарь достопамятн. людей. СПб. 1847.

mused ja muinaslood ühendatud, kuigi need mälestused uuemal ajal rahvasuust enamiste kadunud on. Kalevipoja laulus leiame neid siiski veel terve rea alal, ja mõned vanad inimesed teavad üksikute kohtade üle ikkagi veel mõnda muistest lugu vesta.

Niisuguste teadete järele asuneb siis ka praegune Tallinn muistesel Kalevi kalmukünkal ja selle ümber, künkal, mida lesk Linda pääle Kalevitaadi surma juuste lingul Kalevi mälestuseks kokku olla kandnud.

See on vististe seesama koht, kus vast 1000 aasta eest tagasi Kalevitaadi talu pesitses, kus Läänest toodud tedre-tütar, Kalevi kaasa Linda oma õnnelikud eluaastad elas ja „Kalevile kangeid poegi kasvatas“. Siin ligilähedal lainetab veel praegu järv, mis kivirahnul kurtja lese Linda voolavad pisarad sünnitand, — siin seisivad muidugi ka koppel ja vainud, kus Kalevipojad kurni lõivad, siin naabruses metsad ja laaned, kus nad kolmekesi koerte Irmil, Armi ja murdja Musta kaasas karujahil ja põdrapüügil käisivad, metshärgi, hunta ja rebasid surmasivad. Siit kaugel ei ole ka koht, kus Uko pikse nool naise rõõvelt Soome tuuslari tabas ja Vanataat lese Linda Hiromäel kivisambaks muutis. Siin saadaval on ka merekallas, kust Kalevi noorem poeg tuuslari jälgil meresse hüppas ja tugeval käel Soome sõudma hakkas.

Siinsamas oligi koht, kuhu „hoonetarka Olevipoeg“ Kalevipoja käsul kindluse ehitas, mille juure

Kalev kandis koorma kaupa
Linna tarbeks laudasida,
Pikal teedel Peipsi tagant ;
Kandis kokku tarbepuida,
Tüvikuida tuhandela,
Vana Taara tammikusta ;
Kandis kiva kaugemalta,
Merekaldalt kaljusida,
Munakiva murumaalta,
Murdis paasi maapõhjast,

nagu Kalevipoja laulust loeme.

Muistesel ajal ja Kalevi päevil nimetati linna Kalevanlinnaks (end. genit. lõpp — n, sõnas maantee veel alal). Nõnda nimetasivad teda eestlased ise, nõnda nimetasivad teda ka võõrad, sest seda nime tunnevad ka Vene selle-aegsed kirjamehed, kelle variades kirjades ta veel praegu kui „Кольванъ“ alal seisab. Daanlaste siiatuleku ajal kuuleme teda aga ka Lindaniks (Lindanisse) nimetatavat, ja Kalevipoja laulik teab jutustada, et Kalevipoeg ise linnale selle nime andnud, õeldes :

„Linn peab Lindanisa
Memme mälestuseks jääma,
Sest üks koht ei toida lapsi
Rohkeste kui ema rinda“!

Viimne teatus kuulub küll õige luulelik, aga ajaloo uurijad ei taha teda tõeks tunnistada.

Et linna *L i n d a n i s a k s* (*L i n d a s - n ä s*) nimetati, on küll õige, aga seda nime ei olnud tale eestlased andnud, ei olnud nimel ka seda tähendust, mis eestikeelne Lindanisa tähendab.

Risti-isad olivad meretagused naabrid rootslased, kes oma laevadega sagedaste Viru rannas ja Kalevan-linnas asju käisivad ajamas. Rootsikeelne sõna „*linda*“ tähendab aga meie keeles „*kesa*“ ja „*näs*“ (ütlet: *nees*) kitsast meresse ulatavat maanina, *Lindas-näs* sedamööda niipalju kui *k e s a n i n a*.

Vististe ulatas selajal ka meri kaugemale maa sisse kui praegu, nõnda et praegust Doomemäge, mis ju mere peale õige kaugele näha on ja mere pealt tulejale sellepärast juba eemalt koguni tähtjas tundemärk oli — väga hästi mõneks meresse ulatavaks maaninaks võis lugeda¹⁾.

Linnatagune madalam maa — muiste-aegne merepõhi — oli liiva lagendik nagu praegugi, võis sellepärast eemalt vaatajale nagu mõni suur kesaväli vastu paista, kuna madalikku loogana ümber piirav kõrgustik muidugi metsadega kaetud oli. Saarlased ja teised mere-äärsed elanikud, kellel rootslastega kokkupuutumist oli, nimetasivad kohta vahest ka nende keelse vööra nimega *Lindas-näs*, mille järel ehk eestlased isegi seda nime endise Kalevan-linna nime kõrval tarvitama hakkasivad, muidugi omas murdes ja omas mõttes. Kui laialt siiski eestlaste seas Lindanisa nimi tarvitusel on olnud, pole meil nüüd enam milgi kombel võimalik kindlaks teha.

Eesti keeles kannab linn praegu Tallinna nime. See nimi olevat sellest tulnud, et linn kord Daani valitsuse all olnud ja rahvas teda selle järele Taani-linnaks kutsuma hakanud, millest pärastpoole lühinemise teel Tallinn sündinud. Seda seletavad meie „kirjatundjad“ juba ammugi nagu mõnda kahtlemata tõde. Mina omalt poolt pean ütleva, et minul selle seletuse kohta algmisest saadik „õige usk“ on puudunud ja praegugi sellega valmis ei jõua saada, kuidas Taani — Talliks võis lühineda. Tallinna linn ei olnudki ju kaua Daani valitsuse all (1238—1347-ni, seega umbes 100 aastat) ja see lühi-

---

1) Lähemkaudu *näs*'i sugulane on nõndasama ka rootsi- ja daanikeelne *räfvel* ja *revle*, mis kaljunukka või kaljunina tähendavad ja millest *R e v a l* on sündinud.

kene aeg viis siis nimes Kalevan-linna ja Lindanisa, mis juba vast mitusada aastat käsil võisivad olla, korraga unustuse hõlma ja andis linnale ja tervele ümberkaudusele Taanilinna ning Taanima (Tallinnamaa) nimeks. See seletus tahab minu arvates enam kui kahtlane olla. On ju kordasi olnud, kus üks või teine juhtumine mõnele kohale nime on andnud, mis aastasadaksid püsivaks on jäänud, aga see on ikka niisugustel korradel olnud, kus kohal ennemini nime ei olnud, ehk see pärastise juhtumisega võrreldes üsna ilma tähtsuseta oli. Kalevan-linn või Lindanisa, kui muistne Eesti asupaik ja Kalevikodu, ei võinud ju ometi nõnda tundmata ja ilma tähtsuseta olla, et selle asemele daanlaste mõne-aastane siinolek kohale kohe uue ja jäädava nime oleks andnud.

Kui õpetajal Jannau'l õigus on, et Liivi keeles kesaväli *talinmaa* (vaata Grund- u. Ursprache der Esten lhk. 185) on nimetatud, mis küll niipalju peab tähendama, kui talivilja maa — põld kuhu talivilja maha tehakse — siis võib väga võimalik olla, et see tähendus vanal-ajal ka Eesti keeleski selles mõttes ei puudunud ja tundmata ei olnud. Kõneleb ju praegugi rahvas igalpool: talinisu, talirukis, talioras, külm tali jne., mikspärast ei võinud siis ka sõna talipõld või talinmaa kesa asemel tarvitusel olla? Tähendati vanalajal aga sõnaga talinmaa kesa, siis on Eesti „tali“ ja Rootsi „linda“ mõlemad oma tähenduse poolest üks ja seesama, ja võis Kalevan-linnal võõrakeelse nime Lindas-näs'i (Lindanisa) asemel sellesama tähendusega oma-keelne nimi „Tali-linn“ ehk juba ammu enne Daani-aega pruugil olla, kui sellest ka mingisugused dokumendid ei kõnele. Nime „Tali-linna“ kaks osa (Tali ja linn) võisivad aegapidi kergeste küllalt üheks Tallinnaks või Talinaks, nagu rahvas kõneleb, kokku sulada.

Mis ütlevad ajaloo uurijad ja keeletargad selle kohta?

*

Toimetuse järel sõna: Toimetuse eeloleva seletuse Tallinna nime kohta ära trükkunud, ilma et ta sellega Tallinna nime seletust otsustatuks peaks. Et nimi *Tallinna* sõnadest *Daani linn* oleks saanud, on igatahes kahtlane, olgugi et selle arvamise mõjul Tallinna nime on nõnda kirjutama hakatud, kudas eestlane teda välja üteldagi ei saa. Taheti nimelt ka kirjutamise viisiga näidata, et Tallinna Daani linnast on saanud. Miks 2. järgu *a* asemele 1. järgu *a* ilmus, mis põhjusel *nil* või õigem *nini* (nimi pidi õieti *Daanin linna* kõlama) //:ks muutus, või *l*:ks, nagu rahvas laialt kõneleb: *Talina*, sugugi mitte alati *Tallina*, seda vähem keele seaduste vastaselt *Tallinna*, — see on kõik selgitamata. Huvitav oleks rahva suust

kindlaid teateid selle kohta saada, kudas *Tallinna* nimi seal ja teal rahva suus kõlab. Mina ei ole rahva suust muud nime kuulnud, kui ainult *Talina*. — Et aga nimetus sõnadest Tallinn oleks sündinud, nagu kirjatõõ tegija seletada püüab, on ka kahtlane, kuna tema seletustest hoolimata imeline näib, et linnale sarnane nimi (talve linn?) anti.

V a s t u t a v t o i m e t a j a .

Äraeksimine.

Errare humanum est.

Seneca.

Eksimine on inimlik! ütleb Ladina vanasõna. Aga äraeksimine? Kas ka inimlik? Nii peaksime küll arvama. Rahvaluule näitab ometi, et äraeksimine enam kui inimlik on. Äraeksimisel ei lange süü tavalisest äraeksija oma kaela, vaid kellegi kõrgema olemise süüregistri peale. Äraeksimisel püüab äraeksija ennast tihti kõigest väest äraeksimise eest hoida, aga kõrgem olemine võidab inimese ometi ja saadab teda eksiteele.

Äraeksimist leiame Kalevipojast. Kalevipoeg ise eksib ära. Äraeksimine juhtub talle Soome teekonnal. Kui Kalevipoeg tuuslarile Soomes ema röövimise eest palga maksnud, tärkab talle Soome kuulus mõõgasepp meele. Kalevipoeg soovib enesele mehist mõõka. Mis siis muud kui sepa juure. Kuid võõras Soomes ei tunne Kalevipoeg teed. Hea õnne peale hakkab ta edasi sammuma. Sammub esiti edasi lagedikul. Käib mõõda kanarpikku, samblasood ja rabasood.

Seal tuli vasta metsa suuri,
Vasta lausa laanemetsa.
Kalevide kange poega
Eksis mõõda männimetsa,
Eksis päeva, eksis kaks,
Kaotab kolmandama päeva
Õige teede otsimisel¹⁾.

Viimaks jõuab õõ kätte, õõ pime ja pilvine. Kalevipoeg heidab kuuse alla murule väsimust puhkama. Uni annab küll uut jõudu, aga ei anna seletust tee kohta. Äraeksitud Kalevipoeg hakkab teisel päeval uuesti hea õnne peale edasi rändama,

---

1) Kalevipoeg VI, 28—34.

Kes teab, kui kaua veel Kalevipoeg oleks metsas edasi eksinud, kui lind talle poleks laulnud:

Pööra ümber veeru poole,
Veere videviku vasta! ¹⁾

Seda õpetust tähele pannes ja täites pääseb Kalevipoeg laanest välja lagedale. Lagedal juhtub Kalevipoeg ühe vana eidega kokku. Eit juhatab Kalevipojale teed Soome sepa juure ja selle eide juhatause peale pääseb Kalevipoeg sihile.

Sellest Kalevipoja äraeksimisest ei paista meile midagi üliloomulikku silma. Kalevipoeg sattub võõral maal võõrasse paika, laande, ja eksib seal ära. Niisugune äraeksimine on täiesti inimlik. Lugulaul ei tähenda kusagilgi, et mõni kõrgem olemine Kalevipoja äraeksimises süüdi kannud. Kalevipoja äraeksimine langeb seega päris igapäevaste juhtumiste hulka.

Ülepea ei või me Kalevipoja äraeksimise loost rahva arvamisi otsida. Terve äraeksimise lugu ei ole rahvasuus elule sündinud, vaid Kreutzvaldi oma peaaigus küpsenud ²⁾. Kreutzvald tahtis Kalevipoja lugu täiendada ja lisas tähendades omalt poolt Kalevipoja äraeksimise juure. Professor K. Krohn on näidanud, et Kreutzvald suurema jao lugu Kalevala järele on valmistanud. Mõnes kohas laseb Kreutzvald Kalevipoja just neidsamu sõnu kõnelda nagu Kullervo Kalevalas ³⁾.

Peale äraeksimise Soomes leiame Kalevipojast veel muid äraeksimisi. Nii, näituseks, Kalevipoja maailma otsa sõidul. Seal juhtub enam kui korra, et mehed ei tea, kuhu nad jõudnud. Aga ikka sünnib äraeksimine loomulikul viisil. Sel teekonnal kaob kannupoiss ära. Valge lind toob kannupoisi kohta teadust: teine pool jäämägede walitseda kena sui ja soojus. Sinna eksinud kannupoiss ära ja jäänud sinna õnnelikku elu edasi elama ⁴⁾. Selle korra lisatakse aga äraeksimise põhjusi juure:

Näkineitsi meelitusel.

See põhjus paneb meid imestlema. Nagu jutustusest aru saada, on kannupoiss maale ära eksinud, ei merele. Koht on nii soe, et

Mullas munad keedetakse,
Liivas liha küpsetakse.

Kudas meelitas näkineitsi kannupoisi niisugusesse kohta? Ega näkineitsi ju niisugusel kohal elanud? Me teame, et näki-

1) Kalevipoeg VI, 71—72.

2) U. Kartunen Kalevipoegin kokoonpano, lk. 72.

3) Kalevalan runojen historia, lk. 694.

4) Kalevipoeg XVI, 746—758.

neitsi ju meres asub. Küll tuleb ta vahel mererannale, aga see on ometi ürikeseks ajaks. Pea tõttab ta jälle meresse tagasi. Oleks lugulaulus öeldud, et sarnane soe koht merepõhjas leidub, mõistaksime seda ennemalt. Tõtt ütelda, me mõistaksime ainult osalt. Et näkineitsi rahvaarvamise järele kusagil äraeksitaja ametisse hakkaks, see on uudis. Seda kuuleme küll, et näkk ehk näkineitsi kedagi vahel eksitanud oma juttu uskuma ehk muud sellesarnast.

Vaatame, missugust äraeksitamist lugulaulus vaatame, igalt poolt paistab silma, et äraeksitamist Kreutzvaldi oma leiduseks tuleb arvata. Rahvaluule arvamisi meile siis Kalevipoja lugulaulu äraeksitamised ei avalda.

Kreutzvaldi „Eestirahva ennemuistsed jutud“ tutvustavad meid ka mõnda korda äraeksimistega. Nii, näituseks, tuleb äraeksimist ette „Kullaketrajates,“ „Tontla metsas,“ „Tänulikus kuningapojas,“ „Maaalustes“ j. n. e. Aga iga korra sünnib äraeksimine täiesti loomulikul teel. Üleloomulikud väed ehk kõrgemad olemised ei taha näitelavale astuda.

Sedasama võime „Hansu ja vanapagana“ loost ütelda. Hans ja vanapagangi jõuavad eksiteele. Aga neidki ei eksita ükski võõras vaim ehk üleloomulik vägi, vaid nende oma kohatundmise puudus. Nad jõuavad suure metsa ja eksivad metsas ära. Seega ei anna „Hansu ja vanapagana“ lugu meile paremat näpunäidet kui Kalevipoeg ehk Kreutzvaldi „Eestirahva ennemuistsed jutud.“

Hoopis teistsugu pildi annab meile ometi Harju- ja Virumaa rahvaluule. Tähendatud kohtadest pärit rahvaluule juhatab meid äraeksitaja juure. See on haldijas, kes inimesele niisuguse vingerpussi mängib, et inimene enam ei tunne maailma kaart ega leia õiget teed.

Äraeksimise põhjused võivad mõnesugused olla. Esimene põhjus see, et inimene juhtub haldija jälgedesse. Niipea kui keegi haldija jälgedesse juhtub, kaob õige tee varsti käest. Rahvasuu jätab ometi seletamata, miks haldija jäljed eksiteele saadavad. Inimene neid jälgi ju ei näe. Neil jälgedel peaks siis nagu magneedi jõud juures olema, et nad inimest enestest lahti ei lase. Kui haldija jäljed kohe inimese ära eksitavad, näitab, nagu peaks haldijas ülepea väga risti rästi käima. Kuidas muidu inimesel nii ruttu kohe tundmine ära kaob? Või mõjub ometi veel mõni muu võim.

Teiseks äraeksimise põhjuseks tuleb arvata, et haldijas inimest meelega eksiteele saadab. Niisugune lugu juhtub tavalisesti sellele kätte, kes kuidagi viisi haldijat pahandanud ehk üleüldse mingisugust kurja teinud. Pühapäevased kütid, töölistes j. n. e. saavad alati haldija äraeksitamist tunda. Aga ka

laupäeva õhtul juhtub niisamasugust lugu. Haldijas ei salli, et sel ajal, mil inimene peaks puhkama, metsas, heinamaal ehk ülepea väljal asju aetakse. Inimeste puhkamise ajal tahab haldijas nagu rahu maitsta. Kui nüüd inimene ei puhka ja ühtlasi haldija rahu segab, annab haldijas kohe oma nuhtlust tunda: eksitab rahurikkuja ära. Küttisid katsub haldijas enese juure meelitada: ta teeb mõne metslooma ehk linnu häält järele. Kütt arvab tõesti enese ees seda olevat, kelle häält ta kuuleb; läheb tähendatud looma ehk lindu otsima, aga kuulnud hääl saadab küti hoopis eksiteele. Iseäranis hea meelega püüab haldijas põdra häält järele teha.

Eksiteele saatmisel moondab haldijas äraeksitaval tavali-
sesti silmad ära. Mõnda korda on juhtunud, et inimene on päris tuttavas kohas, aga ei tunne moondatud silmade pärast ometi kohta ära. Korra eksis mees kodu õue värava taga ära. Haldijas moondas mehe silmad nii ära, et mees õue aida ja õue väravatki enam ära ei tunnud. Alles oma kuke laulu ja oma koera haukumist kuuldes sammus ta haukumise peale edasi ja pääsis seda viisi koju õue.

Kui tuttavas kohas ju silmade moondamise pärast võimata õiget teed üles leida, kui palju raskem ei ole see suures laanes ehk ülepea võõras paigas? Seal on inimene haldija käes koguni kimbus. Haldijas saadab teda, kuhu tahab. Ja tõesti tuleb ette, et haldijas laseb inimest 10—20 korda ringi käia ja toob ikka sinnasamasse tagasi, kust esiteks välja mindud. Korra eksisivad kaks meest ära. Viimaks arvas teine, et ta õige tee otsa üles leidnud ja hakkas seda mööda edasi minema. Teine aga jäi maha vaatama. Natukese aja pärast nägi maha jäänud mees: ära läinud mees tuli tagasi. Ära läinud mees ei märganud tagasitulekut ometi enne kui ta juba seltsimehe ees seisis. Kõige aja arvas äraläinud mees, et ta õiget teed edasi rändab,

Haldija silmamoondamise ja äraeksitamise vasta on inime-
mene täiesti võimata. Paraku ei moonda haldijas mitte üksi laupäeva õhtu ja pühapäeva rahu rikkujate ja ülepea kurjate-
gijate silmi, vaid mängib sedasama pussi mõnegi korra õigetele inimestele. Vähemalt tunneb rahvasuu mõnda lugu, kus hal-
dijas silmad ära moondanud niisugusel inimesel, kellele mingi-
sugust süüdi ei teata anda. Niisama vähe on rahvasuu teadnud seletust anda, mis põhjusel haldijas õigele inimesele äraeksimise
äparduse valmistab. Valmistab haldijas seda süüdlasele, siis mõistame seda, aga sünnib seda õigele inimesele, jääb haldija
kogu teguviis meile mõistatuseks.

Äraeksinud inimesel ilmub äraeksitaja mõne korra äkitselt,
kas halli vanamehe, noore naisterahva ehk mõne teekäija näol

ja kutsub teda enese juure. Kutsub selle järele, kudas aeg nõuab, kas õomajale ehk jalgu puhkama ehk keha kinnitama j. n. e. Võtab eksija kutse vasta, siis viib eksitaja teda oma majasse. Eksitaja majas on kõik suurepäraliselt sisse seatud. Kodu näitab eksitaja eksija vasta suurt lahkust üles: söödab teda, joodab teda, ajab lahket juttu ja viidab mõnusasti aega, kuni viimaks eksija aja arvab käes olevat koju minna. Siis juhatab eksitaja tavalisest eksija õigele teele. Eksija jõuab koju, aga ehmatades vaatavad koduolijad ta peale. Mitmed ei tunne teda enam. Kodu on palju teiseks muutunud. Sest eksimise aeg on paarkümmend aega kestnud. Eksija ei ole sest pikast ajast vähemat aru saanud. Ütlemata ruttu ja lõbusasti kulub aeg metshaldija juures ära ¹⁾.

Seal, kus eksitajat metshaldijaks ei peeta, vaid mõneks muuks olemiseks arvatakse, teatakse, et eksitaja suurepäralised elumajad, söögid ja joogid, silmaviirastuse kilda tulla lugeda. Mõne korra saada eksija eksimise ajal ju aru, et ta ees leiduv toredus ja küllus ainult moondatud silmade tagajärjel ilmub. Teise korra kesta moondatud kujud eksija silmas seni edasi, kuni eksija koju jõuab. Juhtub ta eksitaja juurest mõnda toredat asja kaasa võtma, näeb ta kodu tõsiduse maailmas, et kaasa võetud tore asi kõige halvemate kilda langeb.

Leitakse kohte, kus haldijas iseäranis hea meelega inimesi ära eksitab. Sarnasid äraeksitamise kohte on, näituseks, Halljala kihelkonnas 5 tükki: 1) Sauste mõisa väljal, telliskivi vabrikust lõuna-õhtu poole; 2) Halljalast tulla paremat kätt Liigusti küla väljal; 3) Vatkus Nõmme saunikute juures Rõmeda küla väljal; 4) Hõbeda kuusiku Vatku poolses nurgas; 5) Hõbeda vallas Ahila küla karjamaal ²⁾.

Nagu sest nimekirjast näha, leidub mitu äraeksimise kohta just küla väljadel. Rahva arvamise järele langeb seda enam süüd just haldija peale: haldijas moondab lagedalgi maal silmad nii ära, et inimene enam midagi ei märka ega tunne.

Äraeksitajat hüütakse vahel ka metsvaimuks, mets-helkjakaks ehk kõversilmaks ³⁾. Kõversilm ja metsvaim langevad mõlemad täiesti ühte. Metsvaim ja metshaldijas ehk lühedalt haldijas sulavad jälle täiesti ühte, seda enam, et metsvaimulgi just need samad tundemärgid juures on kui haldijal. Metsvaimust või metshaldijast räägitakse veel, et ta hea meelega vilistada. Vilistamisega katsuda ta kütti eksiteele kutsuda ⁴⁾.

1) A. Ploompuu Kuusalust.

2) A. Kivi Hõbedalt.

3) Wiedemann, Aus dem in. u. ä. Leben.

4) I. Mihkelson, kusagilt Eestimaalt.

Metsvaimust või metshelkijast teatakse mõnes kohas veel, et ta inimese aru ära segada, teise sõnaga: silmad ära moondada. Kui silmad näevad võõriti, on arugi segamini.

Mitmes kohas, nagu Viljandimaal ja muialgi Liivimaal lükatakse süü vanapaganakaela. See sünnib tavalisest seel, kus haldijat ei tunta, vaid kus haldija asemele tuttavam vanapagan astunud. Vanapagana võime ometi äraeksitamise süüst küll puhtaks pesta. Rahvas on patuoinast otsinud ja et ta õiget patuoinast ei tunnud, pidi vanapagan platsi astuma. Seega ei taha meie veel tunnistada, nagu poleks vanapagan ilialgi inimesi ära eksitanud. Tegi ta seda, siis tegi ta seda arukorral, kuna tavalisest äraeksitajateks ikka muid vaimusid, siis haldijaid tuli arvata.

Hiiumaal jälle peetakse tihti hüüpi äraeksitajaks. Hüüp ei ole ometi suurel maal tuntud lind, vaid iseäralik vaim. See vaim asub järves, kust ta vahel välja tuleb ja inimesi eksiteele püüab saata¹⁾.

Ehk langeb hüüпки haldijate kilda. Teame ju, et mitmet seltsi haldijaid leitakse, peale muude ka vesihaldijaid. Viimased elasivad jõgedes, järvedes ja meredes. Suurel maal peeti metshaldijaid äraeksitajateks, Hiius vesihaldijaid. Kes teab, mis põhjuse pärast neid hüüptideks kutsuma hakati, ehk nad küll haldijate nime peaksivad kandma.

Minu meelest näitab, et lind „hüüp“ hiidlastele vingerpussi mänginud, kui hiidlased teda vaimude kilda mahutanud. Ma ei tea, kui sagedasti lind hüüp meie ajal Hiiumaale ilmub, ega ka, kui tihti see vanasti sündinud. Igapidi peame meele tuletama, et mõni loom mõnes kohas vanasti kas arvemini ehk sagedamini ilmunud kui meie päevil. Nii ehk ilmus vanasti lind „hüüp“ koguni arva Hiiumaale. Aruldase ilmunise pärast tundsid hiidlased teda küll hästi nime järele, aga vähe tegude järele.

Nagu tuttav, teeb hüüp enam kära ja müra kui muud linnud. Räägitakse, et hüübi häält selge, ilusa ilmaga homikuti 7 versta peale kuulda olla²⁾. Tema hääl on nii iseäralik, et mitmed ta hüüdmist härja ammumiseks peavad.

Iseäralikku mõirgamise sarnast häält sünnitab lind siis, kui ta hüüdes noka vette paneb ja ühtlasi nokaga vett kaugele purskab. „Hüüp! Hüüp! Hüüp!“ hüüab ta ise seal juures. Vahel kuulub see hääl nõnda moodi, nagu siis, kui põrandat mõõda mõnda rasket asja tõmmatakse. Ülepea on hüüp soolind ja leitakse teda meie päivil koguni harva. Mõnes laialdases soos juhtub vahel ometi 2—3 hüüpi korraga kuulda olema.

---

1) Album Nr. 1, lk. 5.

2) Teated linnu „hüübi“ kohta J. Mootise käest Vönnust.

Lind ei taha inimesi milgi kombel enese ligidale lasta. Inimesi ligidal nähes teeb ta vaevalt häält. Seda viisi pole imeks panna, et ta oma olemisele ennemuistse jutu ehetes sarnased ehted ümber on kudunud. Hiidlased kuulsivad hüübi hirmust häält, aga ei näinud hüüpi ennast. Suuremaa rahva suust olivad nad ehk kuulnud, et hüüp niisugust häält teeb. Et nad koleda hääle tegijat ei näinud, arvasivad nad, et see mõni vaim peab olema. Luule kinkis ebavaimule veel mõnesugusid tundemärkisid juure. Luule laskis hüüpi vahel inimese, vahel hobuse, vahel härja, vahel mõne muu looma näol ilmuda. Luule tegi linnust vesihaldija ja inimeste äraeksitaja. Riisume hiidlaste hüübi ümbert kõik luule ehted ära, jääb meile lihtne soolind veel järele. Kui hiidlased niisugust soolindu oma ees näeksivad, ei nad teda kardaks. Nüüd aga kuulevad nad kaugelt ta koledat häält ja see kole häääl ajab neile kananaha peale. J. Mootis kirjutab, et hüübi häääl suuremaagi laste südamed põksuma pannud hirmu pärast ja mõni üksik rändaja seda häält kuuldes kahanahaga võidelnud.

Üleüldisest arvamisest lahku mineva arvamise olen Viljandi maalt kuulnud. Küll langeb sellegi arvamise järele äraeksitamine vaimude rehnungi peale, kuid äraeksitavad vaimud ei kuulu enam milgi kombel haldijate liiki. Äraeksitajateks hakkavad selle arvamise järele inimeste hinged, õigem hulkuvad hinged¹⁾. Nimelt peetakse tüdrukute ärahukatud laste hingesid äraeksitajateks²⁾. Miks just ärahukatud laste hinged õigeid inimesi ära eksitavad, selle kohta rahvasuust seletust me ei ole leidnud. Mõnel arukorral nimetatakse, et hulkuvad hinged kellegi süüdlase ära eksitanud. Niisugust teguviisi võime hõlpsamalt mõista. Niisama on imelik kuulda, et hulkuvad hinged nimelt Jaani päeva ja jõulu õösel ära eksitada. Miks mitte muul ajal? Hulkuvad hinged püüda inimese eest üle tee joosta. Nii pea, kui see neil korda läinud, eksida inimene kohe ära. Ühe jutu järele kõneleb üks samane hulkuv hing iseenesest järgmist: ³⁾ „Ema surmas mind ilma ristimata. Sest saadik rändan ma ümber ja püüan inimesi eksiteele saata. Kui keegi tee peal, siis katsun ma temast nägemata ette jõuda ja risti üle tee minna. Selle peale läheb teekäija teelt kõrvale ja eksib ära. Oleksin mina sinu ees risti üle tee läinud, siis oleksid sina teelt kõrvale läinud ja ära eksinud. Kui teekäijad tee peale ära eksivad, siis tuleb see ikka sellest, et eksinud tüdrukute ristimata laste hinged enne on risti üle tee läinud.“

1) Kodukäijad, lk. 63 ja edasi.

2) E. Saabas, Suurest Jaanist.

3) J. Sikk, Tarvastust j. n. e.

Äraeksimise vastu on igal ajal abi otsitud, aga vähe häid abinõusid tuntakse. Rahva seas nimetatakse ometi mõnda sarnast abinõuu. Ühed kiidavad sedasama abinõuu heaks, mis tavaliselt kurjavaimu vastu pruugitakse, s. o. tagaspidi Issameie lugeda. Issameie lugemine teeb silmamoondamisele lõppu ja äraeksija hakkab uuesti maailma ilma haldija prillita vaatama. On koht tuttav, siis leiab eksija muidugi õige tee üles. On aga koht võõras, siis toob silmamoondamise kadumine eksijale vähem kasu.

Mujal jälle õpetatakse muid abinõusid. Viljandimaal, näituseks, ustakse, et järgmine temp abi toob ¹⁾.

Kui keegi hobusemees äraeksinud, pidi ta kohe jala nukiga kolm risti tegema ja ohjad vallale laskma. Kui see temp ka mehele veel õiget aru pähä ei toonud, tõi ta ometi hobusele, sest hobune viis nüüd mehe alati õigele teele välja.

Oli äraeksija jalamees, siis pidi ta läbi reite vaatama. Seda viisi vaadates nägi ta õigelt, ei enam moondatud silmadega. Maailma õiges olekus nähes leiab äraeksija pea õige tee kätte.

Pärnumaal arvatakse, et vanapagan selle inimese, kes midagi ära kaotanud, otsimisel eksiteele saadab. Niisugusel korral olla tarvis vanapaganat kinni panna, et ta inimest enam ära ei saaks eksitada. Vanapagana kinnipanek sündida järgmisel viisil; ²⁾ Võta tükk kasetohtu ja pane kahe kivi vahele. Selle tembu peale jääb vanapagan kinni ega pääse enam inimest edasi ära eksitama. Kes midagi kaotanud, leiab sel kombel kaotatud asja kergelt üles. Kudas kahe kivi vahele pandud kasetoht vanapagana kinni paneb, selle kohta pole me mingisugust seletust leidnud. Muidugi ei anna rahvaluule näpunäidet sarnase tembu seletuseks.

Veel õpetatakse, et õigele teele saamiseks äraeksija paremale poole pidi huikama ja ise pahemale poole minema. Ka lustilise laulu vilistamist arvati abi toovat ³⁾. Kudas ainult laulu vilistamine õigele teele saatis, jääb seletamata. Muidu arvati äraeksimise korral veel kasu toovat, kui saapad tagaspidi jalga pandi ja seda viisi kõnniti. Niisugune tagaspidi käimine pidi eksitaja haldija enese ära eksitama, nii et haldijas enam ei teadnud, kuhu inimene läinud.

Suurem jagu tempusid õigele teele pääsmiseks kannab selgeid ristiusu märkisid juures. Nii, näituseks, Issameie lugemine, loetagu seda palvet ka tagaspidi, ja niisama risti-tege-

1) I. Sikk Tarvastust.

2) I. P. Söggel, Hallistest.

3) Saal, Isamaa ajalugu, lk. 69.

mine. Risti abil tahtis ristiusk ju kõiki paha vaimusid ja vae-
nulikkusid vägesid ära võita. Pidi siis ristimärgi tegeminegi
abi tooma haldija käest lahtipääsmiseks.

Kui ka inimesed mõnda abinõuu äraeksimise vastu tund-
sivad, pidivad nad tihti ometi tunnistama, et ükski sihile ei
saatnud. Katsusivad nad kord üht ehk teist abinõuu, eksisi-
vad nad ometigi edasi. Pääsivad nad viimaks eksiteelt ära,
hakkasivad nad varsti arvama, missugune abinõuu aidanud ja
kui nad oma meelest ühe leidsivad, hakkasivad nad seda teis-
telegi soovitama.

Vaimud on unustuse riiki meilt ära rännanud. Maa-
ilm on targemaks saanud. Siiski ei tunne paraku uue aja
targad lapsed praegu veel ühtki abinõuu, mis äraeksija kohe
õige tee peale saadaks. Niisama nagu muistne mees, peab
oleviku poeg veel mõne korra eksiteed rändama, kui ka hal-
dijas ta silmi ei käi moondamas.

Eksimine on inimlik, äraeksimine niisama. Kahetsemise
väärt igaüks, kellele niisugune äpardus juhtub, nimelt õõ ajal.
Kompas ja mõistus saadavad igapidi rohkem abi, kui tagaspidi
palved, ehk muud tembud.

M. J. Eisen.

Eesti keele sõnade muutmistesse jagamisest ¹⁾).

H. Põld.

Praegu, kus meil keskkoolides Eesti keele grammatikat
on hakatud õpetama, kuulduv sagedasti küsimist, kelle Eesti
keele grammatika küll kõige parem ja missuguse järele küll
kõige kergem õpetada oleks. Raske on selle küsimise peale
vastata. Kõigil kolmel grammatikal, mis meil Eesti keeles Eesti
keele õppimiseks olemas on, Dr. Hermann, H. Eineri ja J.
Jõgeveri omal on oma head ja vead. Oma materjali korral-
damise ja seletamise viisi poolest on aga igaüks neist nii ise-
laadi, et neid igas tükis üksteisega võrrelda ei mõistagi. Näh-
tavasti ei ole keeleuurijad veel mitte nii sügavasse meie keele
ehituse sisse tunginud, et neil kõik keele ehituse alusjooned
selged oleksivad ja kõikidele ühed ja needsamad jooned silma
paistaksivad. Meil on tarvis oma keele loomust ja laadi veel
palju uurida, enne kui meie ühildase normaalgrammatika saame.
Allpool tahaksin ma ühte peatükki meie grammatikast puudu-

---

1) Tallinnas Kirjanduse Seltsi koosolekul peetud kõne, üleüldiselt
lühendatud, aga asja poolest täiendatud kujul.

tada, mis igas õperaamatus täiesti iselaadi kannab ja mis meie keele ehituse ülevaatlikkust ja kergemat kättesaamist mitmetpidi raskendab. See on Eesti keele sõnade muutmistesse jagamine: nimesõnade käänamine (declinatio) ja ajasõnade pööramine (conjugatio).

Teatavasti on õigel jaotusel õpeainest jagusaamise kohta suur tähtsus. Mida lihtsam jaotus on, seda kergem on teda ja ühes temaga tervet õpimaterjali meeles pidada. Ja õnneks on enamasti just kõige lihtsamad jaotused ka kõige loomulikumad ja õigemad. See nähtus maksab kõigi teaduse valdade kohta. On aga kord loomulikud jaotuse piirid leitud, siis ei mõtle enam ükski teadusemees neist eemale kalduda. — Kui meie, näituseks, kõik Ladina keele õperaamatud kokku koguksime, siis saaksime vist küll kõigis ühesugused jaotused leidma, nimelt nimesõnades 5 käänatust ja ajasõnades 4 pööratust. Niisama ei saaks ka uemate haritud keelte grammatikad sõnade ja muutmiste jagamises üksteisest palju lahku minema. Võtame meie aga Eesti keele grammatikad kätte, siis leiame, et igal keeleõpetajal täitsa teised jaotused on kui teistel. Kas see ei pea keeleõpetajaid ja õppijaid kahevahela viima ja kaebama panema, et tõesti mitte ei tea, missuguse raamatu järele õpetada ehk õppida. Ja kas õppijad ei pea ära väsimata, kõiki neid üksikuid liikisid meeles pidades, milledest üheski Eesti keele grammatikas puudust ei ole. — Kust aga tuleb niisugune lahkumine meie keeletundjate seas? See tuleb sellest, et Eesti keele sõnade liikidesse jagunemise loomulikka piirisid veel üles leitud ei ole. Kui, näituseks, looduse õpetuses hobust imetajate loomade liiki arvatakse, siis käib ta igas looduse õpetuse raamatus nende liiki, sest et see nii loomulik on; kui aga üks ja seesama sõna igas erigrammatikas iseliiki arvatakse, siis on see tunnistuseks, et sõnade liikide vahed meil veel täiesti selged ei ole. — Et meie kord need liikide vahed ka Eesti keeles üles leiaksime, seks tahaks ka käsil olev väikene katse, Eesti keele sõnu muutmistesse jagada, omast kohast kaasa aidata. Enne aga, kui ma oma jaotamist siin harutama hakkam, lubatagu mulle seniste jaotuste puuduste peale tähelepanemist juhtida.

Dr. Fr. R. F ä h l m a n n i sellekohaseid töid¹⁾ ei ole mull maal elamise tõttu võimalik olnud käesoleva töö jaoks kätte saada, ja peavad tema Eesti keele sõnade muutmistesse jaotused siin arvustamata jääma. Igatahes on tema uuema aja Eesti keele grammatika esimeste vagude ajaja. Vähemalt nimetab

---

1) Versuch, die estnischen Verba in Conjugationen zu ordnen, Dorpat 1842, ja Über die Declination der estnischen Nomina. Dorpat 1844.

teda meie tähtsam keeletundja E. Ahrens Eesti keele sõnade muutmise küsimuses autoriteediks.

Ed. Ahrens'i enese muutmistesse jaotused on aga tema aja ja oskamise kohta tõesti eeskujulikud. Iseäranis tuleb seda tema nimesõnade käänatuste kohta ütelda, millest paremat jaotust minu arvates veel mitte leitud ei ole. Et temal veel kõik Eesti keele sõnade sisemiste muutuste seadused, iseäranis Eesti keele häälte kolm järku, tuntud ei olnud, ei võinudki ta paremat luua kui ta lõi. Ahrens jagab nimesõnad nelja käänatusesse, kus juures ainuse osastava (partitivus singularis) lõpp vahetegiaks on. Selle lõpu järele jagamine jääb tähtsaks näpunäiteks ka järeltulevatele keeleteadlastele. Ajasõna pööratusi on tall küll üks, aga selle liikidesse jaotamine annab jällegi sügavast keeletundmisest tunnistust.

Dr. Viemann katsub Eesti nimesõna ainuse nimetava (nominativus sing.) järele liikidesse jagada, mis Eesti keele loomuga küll vähe kokku käib ja niisama väljaspidine vahetegemine on kui taimeteaduses Linné süstem. Ta leiab aga siiski kõik Ahrensi liigid üles.

Dr. M. Veske, kes oma põhjaneva töö, „Eesti keele healte õpetuse“ (Tartus 1879) läbi terve meie keeleõpetuse uutesse roobastesse viis, ei ole, kahjuks, ise täielist jaotust Eesti keele sõnade muutmiste kohta üles seadnud. Tema seab nimetatud töös ainult sisemiste muutustega (painuvad) sõnad liikidesse, sest et ta oma töö ainult sisemiste muutuste kohta on kirjutanud. Aga ta juhatab meile siiski siin need sihid kätte, mida mööda meie selgemaid vahesid sõnade liikide vahele ajada võime. Tema tööd Eesti keele häälte kohta ei tohiks küll ükski Eesti keelemees tähele panemata jätta.

Dr. Hermann jagab nimesõnad 10 käänatusesse, millel ühtekokku 41 liiki ehk alamjaotust on, ja ajasõnad 7 pööratusesse, mis 27 liiki jagunevad. Selle suure hulga liikide peale vaatamata on Dr. Hermann jaotused ülevaatlikud. Tema käänatused käivad ka üleüldistes piirides Ahrensi jaotustega kokku, kuna Dr. Hermann Ahrensi esimese käänatuse kaheks on jaganud (I ja II käänatus), Ahrensi teise ja kolmandama käänatuse terveks on jätnud (IV ja III käänatus) ja neljandama kuueks (V., VI., VII., VIII., IX. ja X. käänatus) on teinud. Peale selle tõmbab ta 4 esimest käänatust üheks suureks lihttüvide ja 6 viimast üheks suureks lihttüvide klassiks kokku. — Pööratuste jaotust katsub Dr. Hermann käänatuste jaotustega ühetaoliseks teha, mis õigeks püüdmiseks tuleb arvata, sest et Eesti keele ajasõnade muutmise nii hästi oma sisemiste kui välimiste muutuste poolest nimesõna muutmise väga ühte käib. Sellegi pärast ei või meie Dr. Hermann jaotust veel

täielikuks arvata. Käänatuste ja pööratuste jagunemisel puudub veel ühine põhjusmõte ja ühetaoline alus. Dr. Hermann ise ütleb omas grammatikas, et tema 10 käänatust ja 7 pööratust muist painutamise ja muist lõppude varal tekkinud. Pealegi teeb suure hulga alamliikide arv õppijatele meespidamise raskeks.

H. E i n e r näib nimesõnu peajasjalikult Ahrensi ja Dr. Hermanni põhjal käänatustesse jaganud olema. Tal on 4 käänatust, millede vahe, nagu Ahrensi juures, ainuse osastava (partit. sing.) ja ühes sellega mitmuse omastava (genet. plur.) lõpud ära määravad. Kuid sellegi pärast ei käi Eineri ja Ahrensi jaotused ühte, ja peame meie Eineri jaotusi pealiskaudsemateks pidama. Einer on nimelt painutamise liikisid vähem tähele pannud kui tarvis („kõne“ ja „akan“ on, näituseks, ühte käänatustesse seatud). — Pööratusi on Eineril ka neli, aga need on painutamise põhjal tekkinud. Nõnda puudub sõnade käänatustesse ja pööratustesse jagamisel ühine alus: teised on lõppude, teised sisemiste muutuste varal nõnda jaotatud. Ka ei oleks Eineri süsteemi järele kohane olnud ajasõna pööratustesse jagamise juures lõppusid tähele panemata jätta, kuna ommeti pööramine (conjugatio) lõppude muutmise (flexio) on, ja mitte ainult sõna sisemine muutmise (mutatio) ei ole (Võrdle Einer. 4. trükk, § 63 ja § 173).

J. J õ g e v e r on asja lihtsamaks ja loomulikumaks, aga mitte just ülevaatlikumaks teinud. Tema jagab nime- ja ajasõnad liikidesse tüve silpide arvu ja sisemiste muutuste najal ja katsub käänatavaid ja pööratavaid sõnu täiesti ühesugustesse liikidesse jagada. Tähelepanemise väärt on selle jaotuse juures, et tüve sisemise muutuse peale suurt rõhku on pandud, mis Eesti keele sõnade loomukohane on. Selle tõttu aga on sõnade vormide välimised märgid nagu varjule jäänud ja käivad liikides lõpud, mis oma laadi poolest peaksivad lahus seisma, läbisegi. Näituseks, on kaks niisugust sõna kui pere ja kate ühte liiki paigutatud, kuna nende muudete lõpud teine teisest täiesti lahku lähevad; võrdle pere-de ja kate-te. Seda, mis Ahrensil puuduks tuleb lugeda, sõnade jagamine sisemiste häälte seisu järele, on Jõgever tähele pannud, kuna ta aga seda, mis Ahrensi juures just tähelepanemise väärt on, jagamine välimiste märkide järele, kõrvale on jätnud. Silpide arv on küll ka enam ehk vähem välimine märk, aga ta ei ole ommeti mitte Eesti keele tüvede jagunemise kõige iseloomulisem tundemärk. Seda märki on ka Ahrens tähele pannud, aga ta ei ole ennast selle külge mitte sidunud (asi, käsi, süsi meri jne. käivad temal ühesilbiste tüvede sekka, kuhu need sõnad ka oma loomu poolest kuuluvad, kuna Jõgever neid kas ajaloolisel põhjal või nende välise vormi pärast kahe silbiste sekka loeb). Igatahes on Jõgever

seada teed käimas, mis Eesti keele loomu kohane on ja mis Dr. Veske meile näidanud. Vanemat keelemeest Ahrensi aga oleks ta pidanud rohkem tähele panema, kui ta seda teinud on.

Nagu ülevalpool ettetoodud ülevaatest näha, ei ole meie keeleteadlased sõnade jagamises kaugeltki veel mitte ühisele ja kindlale alusele jõudnud, ehk küll mõnedki neist meile õigeid ja kindlaid radasid kätte juhatavad. Nende tähtsaid näpunäiteid tähele pannes tahame katsuda, kõige lihtsamat ja loomulikumat jaotust üles leida.

Kes Eesti keele sõnade käänamise ja pööramise üle vähegi on järel mõtelnud, on pidanud tähele panema, et Eesti keele sõnade muutmisel teatavad lõpud kahel näol ette tulevad, vahel kõvas, vahel nõrgas vormis. Nimesõnast kala, näituseks, saame muutmisel mitmuse vormid: **kala-de, kala-del, kala-dele, kala-delt** jne., sõnast äke aga: **äke-te, äke-tel, äke-tele, äke-telt**; ajasõnast tänama saame vormid: **täna-da, täna-des, täna-ge, täna-gem, täna-gu** ja t., ajasõnast hakkama aga: **haka-fa, haka-tes, haka-ke, haka-kem, haka-ku**. Lõpud **de** ja **te, da** ja **ta, ge** ja **ke** jne. on ühed ja needsamad vormid kahes isesuguses häälte seisus. Et aga ühed ja needsamad lõpud vahest nõrgas, vahest kõvas häälte seisus ette astuvad, põhjeneb kindla keele seaduse peal. Nimelt avaldab Eesti keele sõnade sisemine muutus, s. o. nende tüvede kõvem ehk nõrgem sisemiste häälte seis sõna muudete välimiste lõppude kohta oma mõju ja ümberpöördud. Selgesti tuleb see nähtavale **f** ja **k** häälikuga algavates lõpuliidetes, millede varal just kõige tähtsamad sõna muudet sünnivad. Ma ei hakka seda seadust siin pikemalt seletama, vaid juhin lugejate tähelepanemist Dr. Veske „Eesti keele healte õpetuse“ peatüki peale: „Sõnatüve pehme ja kõva muutuste saamise seadused (lk. 82 jj.)“. Silmapilkseks arusaamiseks sean siin näituseks veel mõned sõnavormid teine teise kõrvu, kus see seadus nähtavale tuleb. Ma võtan näituseks ajasõna **ärkama**. Sellel sõnal on muutmisel kaks tüve, teine kõva, teine nõrga sisemiste häälte seisuga: **ärka** ja **ärga**. Tahan ma, näituseks, neist tüvedest käsivat kõneviisi sünnitada, tohin ma kõvale tüvele ainult nõrga häälikuga algavat lõppu ja nõrgale tüvele ainult kõva häälikuga lõppu külge liita. Nii saan ma kahesugused vormid: **ärkage, ärkagem, ärkagu** ja **ärgabe, ärgakem ärgaku**. Mõlemad read vormisid on hääle seaduste järele õiged ja rahvasuus tarvitataavad, esimesed küll ainult murdeliselt, teised aga kirjakeeles. Nii kuuleme meie kirjakeele vormide **ärkata, ärkates, ärkanud** kõrval rahva suus vormisid **ärkada, ärkades, ärkanud**. Viimased vormid on ühe teise sõnade liigi analoogia

järele sünnitatud, ja niisuguseid kaksikvormisid tarvitab rahvasuu paljudest sõnadest. Võrdle: **tärgata**, **tärgaku**, ja **tärkada**, **tärkagu**; **süüdata**, **süüdaku** ja **süütada**, **süütagu**; **jännata**, **jännaku** ja **jändada**, **jändagu**; **rakete** ja **rakkede**; **ehete** ja **ehtede**; **niufete** ja **niudede** jne. Nagu need kaksikvormid näitavad, armastavad nõrga sisemise muutega tüved kõva häälikuga algavat lõppu ja kõva sisemise muutega tüved nõrga häälikuga algavat lõppu. Ümberpöörduvalt võime öelda: painuvates (sisemiste häälte poolest muutuvates) sõnades nõrkeb tüvi kõva häälikuga algavate lõppude ees ja kõveneb tüvi nõrga häälikuga algavate lõppude ees. Näituseks: **rüüpa**, **rüübata**, **loobi** — **loopida**; **hakka** — **hakata**, **õpi** — **õppida**, **kõife** **kõide-te**, **targa** — **farka-de**; **saapa** — **saabas-te**, **hoobi** — **hoopi-de**.

Et nüüd painuvates sõnades kõige tähtsamad lõpud oma kõvaduse ehk nõrkuse poolest ennast tüve sisemiste häälte muutumise järele seavad ja meil painumise õpetuse järele kahe-suguse loomuga tüvesid on, teised kõvenevad, teised nõrkevad tüvid, siis langevad kõik painuvad tüved oma sisemise muutuse poolest kahte suure muutuse liiki, millede välimisteks vahetegemise märkideks teatavad nõrgad ehk kõvad lõpud on. Kõik painuvad tüved on, peale mõne, mis ühesilbised, — kahesilbised. Painumata kahesilbised tüved aga lasevad ennast oma sisemiste häälte seisu poolest painuvate sõnade liikidesse mahutada. Nii on meil suurem hulk Eesti keele tüvesid oma sisemiste muutumiste poolest kahte muutmise klassi paigutatud. Järele jäävad veel ühesilbised ja mitmesilbised tüved. Jaotamine muutustesse saab näitama, et mitmesilbised tüved kahesilbiste kõvenevate tüvede liiki hakkavad (rumala nii kui õke). Iseasi on ühesilbiste tüvedega ja veel ühe jao kahesilbistega, millede tüvi muutmises vahel ühesilbiseks kulub. Need kaks tüvede kogu peavad kummaski suurest muutuse liigist välja jääma ja sünnitavad iseliigi.

Nimesõnade käänamise õpetuses ütleksin ma nii:

Eesti keele nimesõnad langevad oma tüvede sisemiste häälte seisu järele kolme käänatusesse (declinatio), millede välimiseks tundemärgiks ainuse osastava (partit. sing.) lõpp on. Ma nimetan neid käänatusi esimeseks, teiseks ja kolmandamaks ehk nõrgaks, kõvaks ja segakäänatuseks. Viimased nimetused näitavad tüve sisemiste häälte järku ainuse omastavas (genet. sing.), ja määravad ka mitmuse omastava (genet. plur.) lõpu kõvaduse ära (nõrgas käänatuses -de kõvas -te). Ainuse omastava tüvi aga on enamasti oma häälte seisu poolest kõige esialgsem, ja ainuse ning mitmuse omastav on suurema hulga käänete alused.

(Järgneb).

Kirjandusline ülevaade.

Meie kaunistatud seinakalendrid 1908.

Istun laua taga, käpu täis kaunistatud seinakalendrid ees — Eesti ajalehtede kaasanded oma lugejatele.

Nähtavasti on lehed jõudumööda paremat pakkuda püüdnud, mitmed koguni mõjuvaid algupäralisi kujutusi, mis tähelepanemist ära teenivad ja mida ikka ja ikka hea meelega vaatad.

Pea tunnistama, et meie lehtede poolt sarnased tooded mulle päris uudiseks olivad.

Ei aimanudki, et peale muu ka siin edasi rühmatakse.

See võib lugupidamist meie ajakirjanduse vastu ainult tõsta.

„Kõik rahva heaks“, Eesti intelligentsis pea üleüldiseks saanud hüüe, siin on ta kord jälle teoks saamas.

Et sarnastel toodetel teatav kultuuriline tähtsus, on arusaadav.

Avaldab ju nendes ennast meie noore ehtiva kunsti järjest kasvav jõud, milles meie rahva iseäraldus ja ilutunne peenendatud ja puhastatud kujul ilmsiks saavad ja millel, rahva hulkadesse laiali laotatud, tingimata jälle üleüldine parandav mõju on.

Ju nüüdki on laialistes rahvakihtides selget tahtmist parema ja kaunima järele märgata, on ka parema pakkujaid, rahvuslise kultuura edendajaid ja loojaid meil ju olemas ja tagast tulemas.

Enne kui üksikuid kalendrid lähemalt vaatame, peame tähendama, et neil õiete kahesugune otstarbe on — esiti aega näidata, teiseks ehtida.

Paljas labane mõte, kalendri külge ainult liidetud, oleks väärtusetu.

Asja kohta käiv peenike mõte (sisu) sellekohases dekoratiivilises välimuses dekorativ-organiliselt ilustatava asjaga ühendatud, oleks ideal.

Võimalusi on palju.

Igal linnul oma laul.

Igatahes mis seina peal paika leiab ja ühtelugu silma puutub, peab rõõmustavalt harmooniliselt mõjuma — või siis vaikigu täitsa.

Kätte hakkab mulle „Päevalehe“ kalender.

Mitte harilik, mitte igapäevane igav. Isesugune müstiline kujutus.

Männametsa alusel veavad kaks haruldast olevust vägipulka: viirastusline, tonditaoline, must, hirmutav kogu, ja ta vastand lumivalge naisterahva kuju, vistist mõni helde süüta metsavaim.

Üleval puuokstel seisavad targanõolised metsalinnud upsakalt alla vaadates, nagu mõni otsustandev sinedrium.

Esimesele pilgule näitab see kõik nii mõistatusline arusaamata olevat ja ometi sünnib siin midagi, mis igale ühele tuttav on ja mis igalpool lõpmata ennast kordab.

Headuse ja halbuse, pimeduse ja valguse võimud võitlevad teineteisega. Üle nende valvab otsustav õiguse printsip.

Kõik see mängib aasta päevade taga ära.

Et sümbol õnnelikult valitud on, peab tunnistama.

Õnnelik mõte oli ka teda põhja muinasloo õhuskonda mahutada ja sellega meile ligendada.

Kõik scenerie on temperamendiga tormiliselt avaldatud.

Ka tehnika poolest on kujutus isesugune. Tüsedates, jõuulistes, isearalistes joontes ja plekkides nagu rusikaga paberile raiutud ja kõige selle juures mitte peensuseta ja dekoratiivilise mõiste ja mõjuta.

Ainuke aga andeksandmata viga on see, et kalender kujude sisse ära upub.

Pane kolm prilli nina peale, ei näe, ja ometi peavad harjumata silmad seda ju eemalt seletama.

Vistist ei tohi meie kunstnikku siin nii süüdistada kui trükkijat.

Igatahes oleks kunstnik trükkija järele valvama, s. o. talle näpunäiteid andma pidanud.

Peale selle on sarviku kuju, iseäranis pea, kuni arusaamatuseni moonutatud. — — —

„Postimehe“ kalendri pilt kujutab lihtsat sündmust.

Postimees tuleb külasse ja jagab kirjandust välja.

Kõik saavad oma osa, koguni lapsedki.

Vanal isal ju leht nina all, istub läve pakul ja uurib vist poliitikat.

Peab ju teadma, mis дума ütleb.

Nalja sõber on muidugi „Sädemed“ kohe oma kätte näpsanud ja ju näeme torkavate pilgete mõju. Mees nagu tubakat ninasse saanud, nagu aevastamas.

Midagi põhjalikumat: mõni kuukiri või teaduse raamat antakse perepojale, kes reha õlal, lai õlest kübar peas, just väljalt tuleb.

Uuema aja haridus, avaramad suuremad nõuded.

Scene on elav ja avaldab mõju. Mõju suurendab veel energiline plakatviis, milles joonistus on tehtud.

H. jääb ikka asjaliku realpõhja peale ja ütleb otsekohe ja selgelt oma arvamist. Lehe loojalt loodame veel palju. — — —

Midagi tagasihoidlikku õrnust, peaaegu neitsilist, leiame järgmises lehes.

Sootu teine käsi.

Kõik nii puhtalt, peenelt, täpisealt, kõige suurema ettevaatusega tehtud.

Lõhnavatest mäna okstest ja käbidest põimitud ornament ümbritseb aasta päevi.

Üleval ornamendi peaotsas on pärjaga ehitud neuu, raamat käes.

Peab vist Eestit hariduse hallikal tähendama.

Pildikeses näeme ka tükk maastikku.

Lage kurb maa. Metsad armetud nagu kulunud hamba harjad ja maani madalad hütid sinna ja tänna laiiali pillutud nagu sipelga pesad. Siin ja seal siis veel mõni üksik puu nagu õhkamise märk seisma jäänud, latva pilvede poole sirutades. Ja kõige üle kauge kahvatanud taevas.

Vistist eestlaste maa.

Pildikeses on vahest sugu pooset. Kuju nagu komando järele seatud ja kuju ees olevaid osavusetat pildi ruumi mahutatud. Mõjub otse segavalt. Ka on ornamenti ülem osa vähe tühi ja rütmiliselt mitte laitusetat. Siiski meeldib mulle leht ja ta ehib ka hästi. Head suuremad kui vead. Lehe joonistaja, noor andeline kunstnik, õpib praegu Baieri maal Münheni kunsti-akademias.

Lehe peal loeme: „Meie Kodumaa“ seinakalender. — — —

„Ristirahva Pühapäeva lehe“ kalender on ju rohkem traditsioniline, võib aga teiste hulgas ennast ometi näidata.

Kaks hiigla-liliet kummalgi pool.

Puhtuse ja pühaduse märgid.

Üleval keskel ümmarguse pildikesena Eesti perekond.

Vana isa loeb piiblit, kõik kuulevad, käed ristis. Pühapäev. Jutuluse aeg.

Leht on värvita, ainult mustas-valges. — — —

„Eesti kodu“ seinakalender kannab punastest ja sinistest lilledest pärga. Kalendrid ümbritsevad kirjad on kõhnad, schablonilised ja ei käi sugugi peaehtega, pärjaga kokku.

Nähtavasti on kirjad joonistaja teadmata omavoliliselt trükikojas juure lisatud. — — —

Kaunis mõnusa ehte on „Õiguse“ kalender enesele põimida lasknud.

Tugevajoonega ornament on nagu kahmakas roheline puukse kalendri pahema nuka peale riputatud, millest aasta number ja kalendri nimi nagu helepunased välja kuumavad.

Kahjuks ei paku ornamenti vormid midagi uut, algupäralist. — — —

„Meie Elu“ ja „Kaja“ kalendrid on nõuiks võtnud paljaste raamidega hiilgada.

*

Palju, palju jääb veel soovida üle, kuni meie seinakalendrid tõsise seinaehte kõrgusele tõusevad, palju kuni nad midagi tüpulist eestilist pakuda suudavad.

Otsitakse, katsutakse.

Ootame, loodame.

*

Mitte üksi praeguse aja nõuetele ei tule nimetatud seinalehed vastu, ka tulevikule on nad tähtsad, kui kohalise kunsti ja kultuura ajaloo dokumentid. On ju kunst aja ja elu truu ärapeegeldus.

Mõteldagu selle peale.

Muretsetagu nimelt meie bibliodeekidesse ja seltside arhiividesse neid kas või mitme eksemplarina.

Ka teisi Eestis ilmuvaid ja ilmunud kujulisi väljaandeid, millel väärtus on, ärgu unustatagu.

Mitte üksi olevikule, ka tulevikule elame meie.

Kristjan Rand.

Villem Grünthali laulud. Noor-Eesti väljaanne, 1908.
„Postimehe trükk. Tartus. Hind 60 kop.

Laulud. Õigem oleks ehk olnud: luuletused, mille mõiste ehk laiem. Laulud nõuaksivad enam lihtsust; nad ei sisaldaks liiaks sõnu, mis vähe tarvitusel, ei jätaks palju küsida, vaid püüaksivad nagu tuul kandlisse lüüa, et tunded kohe helisema kukuksivad, nagu tahtmata, nii kui teadmata, aina meelitades. Lauludeks jääks uus toode liiga raskeks. Luuletaja on seda ise tundnud ja salmikutele — lühikese sõnade seletuse juure lisanud. Ma ütlen nimme „lühikese“, sest kui lihtsat luulearmastajat silmas pidada, on sõnade seletus veel kaunis puudulik: — jääks nii mõnigi ütetus üle, mis seletust nõuaks. Tõsi küll, keel ep ongi see aine, mis luuletajal vahendiks oma tunnete ja mõtete mängu kujutada, kõike, mis ta südant sütitab, hinge ülendab, helisema panna, iluna avaldada. Ja kui kellegil veel tarvis oleks värvi ja ikka jälle värvi oma suurele rannapildile, toredale Eesti merele, kuis ta koitel uneleb, kuidas ta päikse tõusul helide mängul õõgab, värvi oma armsaid rahusid ja laidu, luiteid ja saari kõigi oma kaadritega, kajakatega ja viirestega su silmade ette maalida, eks võta ta siis kõige päält saarlase ja randlase nimetusi kirjakeelele lisaks, ei otsiks Võrugi tüsedaid toone, et pilt „veetlik“ saaks, nagu Grünthal ütleb. Ei ole ma murrakute vastane, ei kaugeltki mitte, nende tarvitusele jätaksin ma kõige laiemad piirid, kuid sõnasõlmitustes — seal ei näeks ma mitte heameelega, et keele asjus lugeja võimisest liiga kaugemale ette mindaks, iseäranis, kui sisu poolest midagi uut pakutakse, nagu uus kogu. See midagi, see soe ja meeldiv, see soojendav ja meelitav, see veetlik midagi, mis laulu armsaks teeb, lauluhing, osa luuletaja enese soojast hingest, palavast südamest, ei tohiks kannatada; ja ta kannatab seal, kus keel juba peasjaks kipub minema, laul juba nagu keele enese pärast heliseb. Ja see sünnitab külmust. Loetagu Joh. Liivi laulusid, võrreldagu, näituseks, Grenzsteini luuletustega. Ma usun, vahe on selge: esimene loomulik, soe, nagu iseenesest mõista, ilu, millel hing sees; teine — kunstlik, külmavõitu tahtmine ütelda, hingevaene, kuigi vahest mõtterikkam. Johan Liiv — kahju, et tema laulud ikka veel koguna ilmunud ei ole, tema kasvatav mõju oleks märksa suurem. — Aga Villem Grünthal toob midagi uut. Merd pakub ta, laia, ääreta merd! Tema on saarlane. Ta toob meile oma mere, oma nõmmise saare kaunima ehte, oma koduse toreduse uudiseks... Villem Grünthal on peene maalija. Kus ta maalib, ja ta kukub omas kogus pea alati maalima, seal jääd tahtmata peatama, vaatad ja imestad tema piltisid. Teised sattuvad mere ääres joovastusesse, Villem Grünthal vaatleb, maitseb; teised jäävad joobnuks, sonivad, Villem Grünthal leiab värvisid, leiab iseennast, sest — ta on ju kodus. „Noor kevad“ — paar osavat joont ja pilt elab, pilt, mida teised aine raskuse pärast vaevalt suudavad; „Kevadetunne“ teisendab „noort kevadet“ — ainult õied ja lõhn heljub lisaks, „Koiteb“ õitsev ja unelev maa, udus langlevad tähed ja keset suve varajust koidu-vidistused; siis tore „Päikse tõusu aegu“, „Õhtune meri“ — sisu kui ka kuju poolest üks kaunimatest ja soojematest, „Rahus“ täis sügavat

üksildust, „Õhtu ood“ — lai, avar, nagu ainult mere rannal, „Maru“ — värvi ehk juba liiga paksult; siis „Talvine õhtu“, „Südataalve öö“, „Sügis-talve ööl“ j. t., kõik osavad maalid, aine, mida teised vähe käsitanud, kau-niks kingiks vaevalt tuua suutnud. Talvel on oma ilu, kuigi see ilu külm on, ja V. Grünthali sulg on seda ilu hästi tabanud. — Villem Grünthali südamele nihkume ligemale salmikutes, kus ta igatsuse toonid leiab, nagu „Luitel“, „Kadarikus“, „Öö laulus“, „Sügise laulus“, „Hallid päevad“ j. t. Kahes esimeses „Luitel“ ja „Kadarikus“ kumisevad ehk kõik need toonid, mis saarlast üleüldse kaugele meelitab, kaugele merele, kaugele nägema kõiki neid maid, mis ulgumere taga peituvad, kuhu ta kajakaid lendama näeb - igatsus... Siin peitub V. Grünthali sügavus... „Kadarikust“ kutsub mere kohin „luitele“, luitelt laidusid otsima, et laulda oma Saare ööle „Öölaulu“, otsides teed hinge ja vaimu merede poole...

Üles

Maailmade otsata helki

Maaliste kurbtuse hiil

Kohe laotuse põhjatu sinavat telki

Nägemata pisarad

Sfaiiri' de harmoniil

Tõusevad. —

Aga marud on mereteel, marudki seal ülesse rändaja raal. „Maru“ kannul kõlab kurb „Sügise laul“ ja järgnevad „Hallid päevad“; siis tõuseb ta meele üksi veel nõrk „Kadunud kevade“, leinaja „Aino“, leiab siis tum-mas vihas, et ta „kesk kängumise õela needust“ seisab ja „rasked raudade kõlinad täidavad ta meelt, ja heliseb suust rusikpihul mõru „Hall laul“, siis raugedes rahuisunev „Tusk“, unenägusid leinav „Haiguse aegu“ ja lõ-puks poolähvardav, pool võiduhõiskeline „Noorus“ — nagu kummardus ja musukäe heide „noorele Eestile“. — Kuigi nendes salmikutes V. Grünthal ker-gesti maalima kukub, siiski siin maalib ta hinge, maalib ta südant. Ja see süda näib kirgline olema omas vähedas armastuses. Nagu ta otsata merd armastab, oma merd, sarnasena tahab ta ka oma rahvast! Hea ja metsik ühtlasi olgu see, nagu meri, siis algaks V. Grünthali „Armud kevad“ ja nagu päike „lendaks“ ta „üle suure vee“ ja laulaks ta kummuli maas oma ilusat ja kirglikku „Su õrna kätt ma suudelda“... ja tema armu toredad „Silmad“ näitaksivad temale püha „Graali“ — küll nagu merigi öösel, kui ta temale oma „Öö laulu“ laulab — üles jne. — ainult selle vahega, et ta ennast alla elule kihlaks, elule, oma Saare elule — äratuseks kui külvaaja eessõ-nalises „Külv“. —

Meeles tulevad ajad —

Heledad, selged kui valguse jooned,

Kiirgavad, helkjad kui kollased sooned,

Armsad kui häälivad kajad.

Vähe on, mis ma ütlen. Ma kardan, et nii mõnigi minu otsusega, mis hea on, nõuus ei ole. Aga, mine istu Eesti mere ääres, vaata kau-

gele, kaugele üle sileda mere pinna, kuhu valgete purjede paisul kalamehe paadid libisevad, nagu luiged, vaata, kuhu aurulaevade suits muste jooni tõmbab, märka seda naeratust, mis vesi ja päike kiirte ja lainete mängus naeratavad, mine vaata saarlase ja randlase silmi ja otsi ta südant, mine istu ise luitel, kõnni karidel, otsi rohelisi laidu, mõista mere kõnet, ja sa tunned, et seal mitte ükski Tõll oma und ei maga, vaid ilus kuningatütar, kes oma äratajat ootab, seda julget päästjat, kes, nagu muinasjutus noorem vend, isa käest kalmukünkast saadud villega hobused välja kutsus, et kolmekordsel katsel üles klaasmäe otsa jõuda — kuningatütre juure — ranna ja saarte elu ja ilu juure, mis meie kirjandusele terve uue maailma avaks. Kas V. Grünthal see noorem vend on? Ma tunnistasin tema luuletusi, nagu randlane, kes merele vaatab kaaludes, kas see puri, mis sealt valendades tõuseb, koduse sadama poole hoiab, või otsib ta maakaare veripunast majakutuld . . . Ei, ta hoiab kodu poole, ega too ka Soome silkusid, vaid Saare unelevat ilu — ja ma ei saa teisiti: ma tervitan teda kui tõsisist püüdjat, kellele esimene samm kohuse peale paneb tõsiseks jääda oma ande arendamisel, tõsiseks omas katses Saare ilule ja elule sügavamale südamesse tungida, Saare ilule ja elule kui osale Eesti ilust ja elust! Hõõgavas lootuses ütleme: tere! ehk küll nii mõnigi, keda tervitanud oleme, ida punasesse värvipotti ära on uppunud . . .

V. Grünthal on algupärilisem, kui teised noored. Tema „Laulud“ on ilus toode meie luuletuste lauale ka väliselt oma kesta poolest.

E. Enno.

Matematika sõnad¹⁾.

II.

Läinud aasta septembri kuul hakkas komisjon uuesti koos käima. Käsile võeti geometria sõnad. Pealeselle täiendati veel arvuteaduslist sõnastikku mõne ütluse poolest. Ka algebrast võeti mõned tuttavamad ütlused hulka. Tervet algebra sõnastikku ei arvatud aga veel vaja olevat läbi harutada. — Komisjoni istumistel — loo järele oli neid nüüd 14 — töötati endisel sihil ja endistel tingimistel. Ehk olgu siis vast seda nimetada, et komisjon ennast nüüd täiendanud oli, nii et peale endiste liikmete (Dr. O. Kallas, J. Kurrik, H. Valk, J. Tammemägi) kõigist istumistest veel J. Jurkatam ja üliõpil. J. Kool osa võtsivad.

Siin järgnev sõnastik on niisama, nagu endinegi, esialgselt arvustamiseks avaldatud.

1) Vaata „Eesti Kirjandus“, 1908. a. Nr. VIII.

A.

abgestumpft, abgeschnitten, усѣченный, tõmp.
abhängen, зависѣть, olenema, (sellest, sellejärgi, sedamööda.
abhängig, зависимый, olenev;
von x —, отъ x —, x-ist —.
Abhängigkeit, зависимость, olenevus;
gegenseitige —, взаимная —, vastastikune —.
abkürzen, лühendada.
ableiten, выводить, tuletama (valem-
mit).
Ableitung, выводъ, tuletus.
Abschnitt, отрѣзокъ [сегментъ], äralõige;
Kreis —, круговой —, ringi —;
Kugel —, шаровой —, kera —.
absolut, абсолютный, iseline.
absondern, выдѣлять, eraldama.
Abstand, разстоянiе, kaugus.
Achse, ось, telg.
ähnlich, подобный, sarnane.
Ähnlichkeit, подобие, sarnadus.
Algebra, алгебра, algebra.
algebraisch, алгебраический, algebra-
braline.
allgemein, общiй, ühine.
anliegend, прилежащiй, lähis- (kül-
gurk).
annähernd, приблизительно, ligi-
kaudu.
Annäherung, приближенiе, ligikaud-
sus.
Antithese, антитеза, противополо-
женiе, vastuväide.
anwenden, прилагать, tarvitama.
äquivalent, эквивалентный равно-
сильный, равнозначашiй, одно-
значашiй, тождественный, ühe-
vääriline.
aufgehen, дѣлить нацѣло [безъ
остатка], mahtuma, jagama täiesti.
aufeinanderfolgend, послѣдователь-
ный, järkjärguline.
aufheben, уничтожать, ära kaotama.
auflösen, раскрывать, avama (klamb-
rid).
Ausdehnung, протяженiе, laotus.
Ausdruck, выраженiе, avaldus.
ausdrücken, выражать, avaldama.
ausgleichen, уравнивать, ühtlustama.
Ausgleichung, уравниванiе, ühtlustus.
Ausnahme, исключенiе, erand.
Aussenwinkel, внѣшнiй уголъ, väli-
mine nurk.

ausschliessen (ganze Zahl) исклю-
чать (цѣлое), (liigmurrust täis-
arvu) välja võtma.
ausziehen (eine Wurzel), извлекать
(корень), järgu alust otsima, (juurt)
välja võtma.
Axiom, аксиома, alund (om. alundi;
tuletatud sõnadest alus, ala).

B.

Basis, базисъ, основанiе, alus.
Basiswinkel, уголъ при основанiи,
alusnurk.
bedingt, условно, tingimisi.
Bedingung, условiе, tingimine.
Begriff, понятiе, mõiste.
Behandlung, обращенiе, рассужде-
нiе, изложенiе, толкованiе, käsi-
tamine.
Behauptung, утверженiе, увѣренiе,
tõisitamine (Tartu murrakus tarvi-
tatav).
bekannt, извѣстный, tuntud (arv,
suurus).
beliebig, любой, mõni, mistahes.
Bequemlichkeit, удобство, hõlpsus.
Bereich, область, kund (om. kunna).
beweisen, доказать, tõestama.
Beweis, доказательство, tõestamine;
direkter —, прямое —, otsekohene;
indirekter —, — отъ противнаго,
ebakohene —.
Binom, двучленъ, kakslige.
Bogen, дуга, kaar.
Breite, ширина, laius.
Brennpunkt, фокусъ, põletispunkt.
Buchstabenrechnung, алгебра, tähte-
dega-arvamine.
Bündel, пучекъ, связка, узелъ,
mühk.
Büschel, пучекъ, kimp;
Strahlen —, kiirte —.

C.

Centimeter, сантиметръ, sentimeeter.
Centrale, разстоянiе центровъ, ли-
нiя центровъ, keskusjoon.
Centriwinkel, центральный уголъ,
keskusnurk.
Centrum, центръ, keskus.
Chorde, хорда, pingjoon (= joon,
mis pingule on tõmmatud).
Coefficient, коэффициентъ, kordaja.
commensurabel, соизмѣримый, ühis-
mõõduline.

Complementwinkel, уголъ дополни-
тельный до 90^0 , täiendusnurk kuni
 90^0 .

concentrieren, концентрировать,
keskendama.

concentrisch, концентрический, sama-
keskne.

congruent, равный, ühtlane.

Congruenz, совмѣщеніе, ühtlus.

continuiertich, непрерывный, vältav.

Continuum, väld.

correspondierender Winkel, соответ-
ственный уголъ, vastavnurk.

Cylinder, цилиндръ, rumm, silinder;
— fläche, поверхность — pa,
rummu pind.

cylindrisch, цилиндрический, rummu-
taoline.

D.

Decimalbruch

7,3999 . . . seitse koma kolm ja
üheksa jätkus.

Diagonale, диагональ, nurkjoon.

Diameter, поперечникъ, диаметр,
läbimõõtja.

Dieder, двугранный уголъ, kaheta-
huline nurk.

Dimension, измѣреніе, mõõde.

diskontinuiertich, lõpuline, vältamata.

Diskontinuität, разрывъ непрерыв-
ности, lõrpevus, vältamatus.

Distanz v. A b s t a n d.

Dodekaeder, двѣнадцатигранныкъ,
kaksteisttahk.

Drehungswinkel, уголъ вращенія,
pöörnurk.

Dreieck, треугольникъ, kolmnurk;
gleichschenkliges —, равнобедрен-
ный —, ühtlasharuline —;

gleichseitiges —, равносторонній —,
ühtlasküljeline —;

ungleichseitiges —, разносторон-
ный —, iseküljeline —.

E.

eben, плоскій, tasane;

— er Winkel, — уголъ, tahknurk.

Ebene, плоскость, tasapind.

Ecke, уголъ, nurk;

körperliche —, тѣлесный, много-
гранный —, tahuline nurk;

drei-, vierseitige —, три-, четыре-
гранный —, kolme-, neljatahu-
line —.

Eckpunkt, вершина угла, nurgatipp.
eindeutig, однозначный, ühetähend-
usline.

eingeschrieben, вписанный, sisse-
tõmmatud (ring, hulknurk).

einklammern, заключать въ скобки,
sulgudesse panema, klammertesse
sulguma.

einsetzen, подставить, asendada.

elementar, элементарный, alg-;

— e Operation, algtegevus.

Ellipse, эллипсъ, sõbrik (om. sõb-
riku; tuletatud sõnast sõõr),
ellipsis.

elliptisch, эллиптический, sõbrikuline.

End- (gleichung, glied), lõpu- (võrd-
lus, liige).

entgegengesetzt, противоположный,
vastas-;

— e Richtung, — oе направле-
нiе, vastassiht;

— e Seite, — ая сторона, — ый
бокъ, vastaskülge; -tahk;

mit — -em Zeichen, vastasmärgiga.

Ergebnis, результатъ, saadus.

erheben (in eine Potenz), возвышать
(въ степень), (järku) tõstma.

erniedrigen (den Grad einer Gleich-
ung), понижать, (võrdluse järku)
alandama.

erzeugen, производить, sünnitama;
— de Linie, — дящая линия,
emaioon.

Exponente, показатель (степени,
корня) знаменатель (отношенія),
näitaja.

Expression v. A u s d r u c k.

F.

Fall, случай, juhus, [puhk, võimalus];
Ausnahme —, исключительный —,
era —.

fallend, убывающій (по степенямъ),
kahanev.

Figur, фигура, чертежь, joonis (om.
joonise; tuletatud sõnast joon).

Fläche, площадь, väli.

Flächeninhalt, площадь, väljasuurus.
flächengleich, равновеликий, ühesuu-
ruste väljadega.

Flächenwinkel v. Dieder.

Folge, рядъ, järg;

stetige —, непрерывный —, vält-
tav —;

Zahlen —, — чисель, argu —.

Folgerung, слѣдствие, järeldus.
Form, видъ, kuju.
fortsetzen, продолжать, jätkama.
Fundamental- (bereich, einheit), ос-
новная (область, единица), alus-
(kund, üksus).

G.

gegeben, дано, antud.
gegenüberliegend, противоположащій,
противоположный, vastas- (nurk,
külg, tahk).
gegenseitig, взаимно, vastastikku.
gemeinsam, общій, ühine.
Geometrie, геометрія, mõõteteadus¹⁾,
geometria.
gerader Cylinder, прямой цилиндръ,
püstrumm.
geradlinig, прямолинейный, õgijoo-
neline.
Gewicht, вѣсъ, kaal.
gleich (gleich gross), равновеликій,
ühesuurune.
gleich (congruent), равный, ühtlane.
= on; on ühtlane; niisama suur
kui, (gleich, ist gleich, равно,
равняется).
Gleichheit, равенство, ühesuurdus;
ühtlus.
Gleichheitszeichen, знакъ равенства,
ühtlusemärk (=).
gleichschenkelig v. Dreieck.
gleichseitig v. Dreieck.
gleichwertig v. äquivalent.
gliedweise, почленно, liikmete kaupa.
Grad, градусъ, rügal, kraad.
Grenze, предѣлъ, piir.
Grosskreis, большой кругъ, suurring.
grösser als, mehr als >, больше >,
suurem kui >.
Grund- v. Fundamental-
Grundlage, основаніе, alus.
Gruppe, соединеніе, salk.

H.

halbieren, дѣлить пополамъ, pooli-
tama.
Halbierungslinie, равнодѣлящая
(уголь или сторону); биссек-
триса; медиана, poolitaja.

Halbkreis, полукругъ, полуокруж-
ность, poolring.
Hälfte, половина, pool.
Hemispähre od. Halbkugel, полуша-
pie, poolkera.
Hilfs-, вспомогательный, abi- (suu-
sus).
Höhe, высота, kõrgus.
homolog, одноименный, соотвѣт-
ственный, kohastikune (külg).
horizontal, горизонтальный, kaalus;
-linie, — ная линия, kaaljoon;
— -wage, ватерпасъ, vesikaal.
Hypotenuse, гипотенуза, viilukülg,
[pennkülg]²⁾, hüpotenus.
Hypothese, предположеніе, oletami-
ne.

I.

identisch, тождественный, samane.
Identität, тождество, samasus.
Ikosaëder, двадцатигранникъ, kaks-
kümmendtahk.
imaginär, мнимый, ebaline.
incommensurabel, несоизмѣримый,
ühismõõduta.
incongruent, неравный, ühtlusetu.
indefinit, неопредѣленный, määra-
mata.
indirekt, косвенный, ebakohene.
Inhalt, суurus;
Flächen—, площадь, välja—;
Raum—, объемъ, ruumi—.
Innenwinkel, внутренній уголъ, si-
semine nurk.
innerhalb berühren, касаться внутри,
seestpoolt riivama.
irregulär, неправильный, ebakorra-
line.
isolieren, выдѣлять, изолировать,
eraldama.

K.

Kante, ребро, serv.
Kathete, катетъ, püstkülg, kaatet
(om. kaateti).
Kegel, конусъ, kuhik (tuletatud sõ-
nast kuhhi), koonus;
Kreis—, круглый—, ringkuhik
(om. kuhiku).

1) Kui mõõteteadust õpetatakse, siis — mõõteõpetus. Vrdl. „usuteadus“ ja „usuõpetus“.

2) Sõnad „viil“ ja „penn“ on tuntud katuseosade nimetustest laenatud.

Kegelschnitt, коническое сѣчение, kuhiku lõige.

Kette, мѣрная цѣпь, mõõtahel.

Klammern, скобки, sulud (ainsuses u l g), klambrid;

( ) runde, gewöhnliche —, круглая, обыкновенная —, ümmargused —;

[ ] eckige, quadratische —, квадратная, прямая —, nurgelised —;

{ } gebrochene, Figuren- —, съ завитками, фигурная —, murtud —.

kleiner als, weniger als <, меньше <, vähem kui <.

Kleinkreis, малый кругъ, väikering.

Kolonne, колонна, veerg.

konisch od. kegelförmig, конический, kuhikuline.

Körper, тѣло, keha.

körperlicher od. solider Winkel, тѣлесный, многогранный уголъ, mitmetahuline nurk.

Kreis, кругъ, окружность, ring;

— linie, окружность, ringjoon; Halb- —, полукругъ, полуокружность, poolring.

krumm, кривой, kõver.

Kubikwurzel, кубический корень, kuubik-, kuudisjuur.

kubisch, кубический, kuudis-, kuudisene, kuubik-.

Kubus, кубъ, kuudis (tuletatud sõnast kuus, mis selle keha ühtlaste tahkude arvu peab meele algatama), kuubus.

Kugel, шаръ, сфера, kera.

L.

Lage, положение, seisukord.

Länge, длина, pikkus.

Lehrsatz, теорема, предложение, väidend (om. väidendi; tuletatud sõnast väita ma).

Lemma, лемма, abiväidend.

Lineal, линейка, joonelaud.

linear, линейный, joon-.

Linie, линия, joon;

gebrochene —, ломанная —, murdjoon;

geneigte —, наклонная —, längjoon;

gerade —, прямая —, õgujoon (om. õgujoone)¹⁾;

krumme —, кривая —, kõverjoon.

Linienwinkel, линейный уголъ, joonnurk.

lösbar, рѣшимый, harguv.

Lösung, рѣшение, harutus.

M.

Mantelfläche, боковая поверхность, küljepind.

Mantellinie, образующая, производящая, emaajoon.

Massstab, масштабъ, mõõt [kaardimõõt].

mehrdeutig, многозначный, mitmetähendusline.

mehrfach, многократный, mitmekordne.

messen, измѣрять, mõõtma.

Messung, измѣрение, mõõde.

Methode, способъ, viis.

Minus, минусъ, miinus.

möglich, возможный, võimalik.

Monom, одночленъ, üksliige.

N.

Nähe, приближение, ligikaudsus.

nähern, приближаться, liginema.

Näherungswert, приближенное [подходящее] значение, ligikaudne tähendus.

näherungsweise, приблизительно, ligikaudselt.

Nebenwinkel, смежный уголъ, veernurk.

negativ, отрицательный, eitav.

Neigungswinkel, уголъ наклоненія, längnurk.

notwendig, необходимый, ainulik.

O.

Oberfläche, поверхность, pind.

Operation, дѣйствие, tegevus; algebraische —, алгебраическое —, algebraaline —;

Grund- —, основное —, alus- —.

ordnen, располагать, järjestama.

Ordnung, порядокъ, kord.

Ort, мѣсто, ase.

orthogonal, прямоугольный, täisnurgaline.

1) Sõna õgu või õgev (om. õgva) „gerade“, „прямой“ on Tartu murrakust laenatud.

Oval, Ovale, овалъ, õbrik (tuletatud sõnast õõrita ma), oval.
oval, овальный, õõrikuline.

P.

parallel, параллельный, rööbik, parallel;

— -linie, — -ная линия, rööbik-joon, paarjoon.

Parallelepipedon, параллелепипедъ, rööbik-kuustahk, paar-kuustahk.

Parallelismus, параллельность, rööpus.

Parallelogramm, параллелограммъ, rööbik-nelinurk, paar-nelinurk, parallelogramm.

Perimeter, периметръ, ümbermõõt, [piire].

Peripherie, окружность, ringjoon;
— -winkel, вписанный уголъ, ringjoonenurk.

Perpendikel, перпендикуляръ, rüst-joon.

perpendikulär, перпендикулярный, püsti;
zu einander —, взаимно — ны, vastastikku —.

Planimetrie, планиметрия, pinna-mõõde.

plus, плюсь, plus, ja, ning.

Polyeder, многогранникъ, полиэдръ, hulktahk;

reguläres —, правильный —, korraline —.

Polygon, многоугольникъ, hulknurk.

Polynom, многочленъ, hulkliige.

positiv, положительный, jaatav.

Potenz, степень, järk;

— -reihe, рядъ — ней, järkude rida;

ganze —, цѣлая —, täis —;

gebroschene —, дробная —, murd —;

gerade —, четная —, paaris —;

nach fallenden — -en, по убывающимъ — нямъ, kahanevate järkude järgi;

nach steigenden — -en, по возрастающимъ — нямъ, kasvavate järkude järgi.

potenzieren, возвышать въ степень, järku tõstma.

Princip, начало, основание, принципъ, põhjusmõte.

Prisma, призма, tahus (tuletatud sõnast t a h k; om. tahuse), prisma;

normales [gerades] —, прямая —, püst —;

geneigtes —, наклонная —, läng —.

Pyramide, пирамида, tornik (om. torniku; tuletatud sõnast torn), piramid.

pyramidisch, пирамидальный, tornikuline.

Q.

Quadrant v. Viertelkreis.

Quadrat, квадратъ, ruut.

Quotient, частное, jaond (tuletatud sõnast ja g u);

genauer —, точное —, kindel —.

R.

Radius, радиусъ, kodar.

Raum, пространство, ruum;

— -inhalt, объемъ, keha —.

räumlicher Winkel v. körperlicher Winkel.

Rechteck, прямоугольникъ, täisnelinurk.

rechter Winkel, прямой уголъ, täisnurk.

rechtwinklig, прямоугольный, täisnurgaline.

regelmässig od. regulär, правильный, korraline.

Reihe, строка, рядъ, rida.

Rektangel v. Rechteck.

relativ, относительный, vahekorraline;

— -e Primzahlen, частные первая,

вья, взаимно простые числа, vastastikku algarvud.

Resultat v. Ergebnis.

Rhombus, ромбъ, längruut.

Richtung, направление, siht.

Ringfläche, площадь круга, ringväli.

S.

Scheitel, вершина, tipp.

— -eines Winkels, — угла, nurga —.

Scheitelwinkel, вертикальный, противоположный при вершинъ уголъ, ristnurk.

Schenkel, бедро, сторона, бокъ, (nurga) haru; (joonise) külg.

Segment v. Abschnitt.

Seite, сторона, бокъ, külg (joonistel); tahk (kehadel).

Seitenfläche, грань, tahk.

Sekante, пересѣкающая, сѣкущая, lõikjoon.
Sektor, вырѣзокъ, секторъ, väljalõige.
senkrecht v. vertikal.
Senkrechte v. Vertikale.
Setzwage, ватерпасъ, loodlaud.
Sphäre v. Kugel.
Spitze v. Scheitel.
steigend, возрастающий, восходящий, kasvav.
Stereometrie, стереометрія, kehamõõde.
stetig v. kontinuierlich.
Supplementwinkel, уголъ дополнительный до 180° , täiendusnurk kuni 180° .

T.

Tangente, касательная, riivaja.
Tangential- (punkt, winkel), (точка, уголъ) касанія, riivas- (punkt, nurk).
teilerfremde Zahlen v. relative Primzahlen.
Tetraeder, четырёхгранникъ, тетраэдръ, nelitahk.
Theorem v. Lehrsatz.
Thesis, положеніе, тезисъ, väide (om. väite).
Tilgung, погашеніе, kustutus.
Torus v. Ringfläche.
Transporteur, транспортиръ, mall; malli osad: 1) alus (основаніе) ja 2) kaar (градусная дуга).
Trapez, трапеція, roop-nelinurk.
Trapezoid, трапециодъ, iseküljeline nelinurk.
trennen v. absondern.
Trigonometrie, тригонометрія, nurgamõõde, trigonometria.
Trinom, тречленъ, триномъ, kolmeliige.
Typus, типъ, aluskuju.

U.

Umfang v. Perimeter.
Umgebung, окрестность, свита, ümbrus.
Umkreis, описанный кругъ, ümberõmmatud ring.
umschreiben (einen Kreis, Vieleck), описывать, ümber tõmbama.
unähnlich, непохожий, sarnaduseta.
unauflösbar od. unauflöslich, нерѣшимый, mittehargnev.

Unauflösbarkeit, неразрѣшимость, hargnematus.
unbekannt, неизвѣстный, tundmata.
Unbekannte, неизвѣстное, tundmata.
unbestimmt, неопредѣленный, määramata.
unendlich, безконечный, lõrmatu;
— gross, klein, — но большой, малый, — suur, väike;
— -e Reihe, — рядъ, — rida;
— wachsen, — но возрастать, — kasvama.
Unendlichkeit, безконечность, lõrmatu.
ungleich, неравный, ühtluseta (incongruent); mitte ühesuurune.
Ungleichheit, неравенство, ühtlusetus (incongruenz); ühesuurdusetus.
ungleichseitig, разносторонній, iseküljeline.
unmöglich, невозможный, võimatu.
unregelmässig v. irregulär.
unstetig v. diskontinuierlich.
Unstetigkeit v. Diskontinuität.
unveränderlich, неизмѣнный, постоянный, muutmata.
Unveränderlichkeit, неизмѣнность, muutmatus.
unzählbar, безчисленный, неисчислимый, lugemata.
ursprünglich, первоначальный, esialgne.

V.

veränderlich, переменный, muutuv.
Veränderlichkeit, переменчивость, измѣняемость, muutuvus.
verallgemeinern, обобщать, üleüldistama.
Verallgemeinerung, обобщеніе, üleüldistus.
verbinden, соединять, ühendama.
verdoppeln, удваивать, kahekordsaks tegema.
vereinfachen, упрощать, lihtsastama.
vergrössern, увеличивать, suurendama.
verlängern, удлинять, pikendada.
verkleinern, уменьшать, vähendada.
Verteilung, распределеніе, jaotamine.
vertikal, вертикальный, отвѣсный, loodis.
— -winkel v. Scheitelwinkel.
Vertikale, отвѣсная линия, loodjoon.
Verwandtschaft, сродство, sugulus.

verzweigt, развѣтвленный, haral-
nenud.
Vieleck, многоугольникъ, hulknurk.
Vielflach, многогранникъ, hulktahk.
Vielseit, многосторонникъ, hulkkülg.
Viereck, четырёхугольникъ, nelinurk.
Viertel, четверть, neljandik.
Viertelkreis, четверть круга, квад-
рантъ, veerandring.
Vorzeichen, знакъ, tegevuse märk
(+ või -).

W.

wachsend, возрастающий, kasvav.
wagerecht v. horizontal.
wahr, дѣйствительный, вѣрный,
tõeline.
wahrscheinlich, вѣроятный, правдо-
подобный, tõenäoline.
Wahrscheinlichkeit, вѣроятность,
tõenäolus.
Wasserwage v. Horizontal-
wage.
Wechselwinkel, накрестъ - лежащий
уголь, põiknurk.
Wert, значеніе, väärtus, tähendus;
absoluter —, абсолютное —, ise-
line tähendus;
Mittel- —, среднее —, keskmine
väärtus;
Näherungs- —, приближенное —,
ligikaudne tähendus.
wesentlich, существенный, oluline.

wiederholen, повторять, kordama.
willkürlich, произвольный, omavo-
line.
Winkel, уголь, nurk;
— an der Spitze, — при вершинѣ,
tipu- —;
Richtungs- —, — направленія,
siht- —;
spitzer —, острый —, terav- —;
stumpfer —, тупой —, tõmp- —.
— auf einer Seite, односторонне
углы, ühepoolsed nurgad.

Winkelmaß, угломеръ, nurgamõõt.

Würfel v. Kubus.

Wurzel корень, juur;

Quadrat- —, квадратный —,
ruut- —;

Kubik- —, кубическій —, kuudis-
kuubik- —.

Z.

Ziffer, цифра, number (om. numbri).
zufällig, случайный, juhusline.

zunehmen, возрастать, kasvama.

zusammenfallen, совпадать, ühte
minema.

Zuwachs, приращеніе, прибыль, ka-
sumus, [juurdekasv, lisumus].

zweifach od. doppelt, двойной, kahe-
kordne.

zweigliedrig, двучленный, kaheliik-
meline.

Zwölfflach, двѣнадцатигранникъ,
doodekaedr, kaksteist-tahk.

Sellest sõnastikust on äratrükk valmistatud, mis pisut teisiti on korraldud, et arvustajail käepäralisem oleks tähendusi teha ja et üksikute sõnade kohta käivate arvustuste kokkuvõtmine pärast hõlpsam oleks. Sellepärast palutakse igaüht, kes siit midagi arvustada leiab, oma adress „Eesti Kirjanduse“ toimetusele üles anda, et temale niisugust lehte võiks kodu kätte saata. Tähendustega-lehed palutakse pärast — umbes kahe kuu jooksul, selle sõnastiku trügis avaldamisest arvates — „Eesti Kirjanduse“ toimetusele Tartusse (J. Tammemäe nime peale) tagasi saata. — Sellejärele mõeldakse suuremat koosolekut ära pidada, kus kõik need sõnad ja nende kohta käivad arvamisid uuesti läbi sõelutakse, et selgusele jõuda, missugusid ütlusi üleüldiseks tarvitamiseks soovitada.

Läinud aastal „Eesti Kirjanduses“ nr. VIII. äratrükitud arvuteadusliste sõnade kohta on juba järgmised hrad arvustusi lahkelt sisse saatnud:

1. Pitka-Ansomardi
2. Juh. Semm — Kovnost
3. Jaak Varik — Lihulast
4. J. Kalkun — Viru-Jaagupist
5. stud. Johannes Kool — Tartust.

Ka uusi arvustusi võetakse veel heameelega vastu.

J. Tammemägi.

Uued raamatud 1908.

(järg.)

Septembri kuus ilmunud:

- Leinbock, A. H. Kaunad. Viljandis, 1908. A. Peeti tr., 16° (13×17)
96 lk. H. 30 k. R. 6 l. 1000 eks.
- Lendleht pidalitõbe vastu võitleva Seltsi tegevuse üle Liivimaal. Tartus,
1908. K. Mattieseni tr., 4° (23×35). 4 lk. R. 1 l. 32,000 eks.
- Neiude laulik. Eesti paremad nooruse, rõõmu, armastuse, isamaa ja muud
laulud. Tartus, 1908. K. Jaiki kirjast. G. Zirki tr., 16° (12×17).
80 lk. H. 20 k. R. 4 l. 2000 eks.
- Nick Carter, Amerika kõige kuulsam salapolitseinik. V. lugu. Viimne
võitlus. 1., 2. anne. Tartus. K. Jaiki kirjastus. G. Zirki tr., 8°
(14×21). 16+(17—32) lk. H. 10 k. R. 2 l. 1200 eks.
- Nick Carter, Amerika kõige kuulsam salapolitseinik. V. lugu. Viimne võit-
lus. 3., 4. anne. Tartus. K. Jaiki kirjast. G. Zirki tr., 8° (14×21).
35—60 lk. H. 6 k. R. 2 l. 1000 eks.
- Paastu Triodi-raamat. Tartus, 1907. Schnakenburgi tr., 8° (14×20). 760
lk. R. 1 n. 11 l. 1000 eks.
- Rau, Heribert. Tähtede poole! Vabad jutlused meele ülenduseks ja
õpetuseks mõtlejatele inimestele. Tartus. K. Sööti tr., 8° (13×18)
443 lk. R. 24 l. 2500 eks.
- Raudsepp, J. Mõistlik mesinik. Täieline mesilaste kasvatamise käsi-
raamat. II. jagu. Mesilaste elutused ja kasvatamise abinõud. Val-
gas, 1908. Karlsoni tr. ja kirjastus. 8° (13×20). 192 lk. R. 15 l.
3000 eks.
- Sardner, T. Eesti kirjanduse lugu. I. jagu. Rahvaluule. Tartus, 1908.
2. trükk. K. Sööti tr. ja kirjast., 8°. 72 lk. H. 25 k. R. 6 l.
2000 eks.
- Suurkask, Anton. Teadusline tasku sõnaraamat. Viljandis, 1908.
A. Peeti tr., 16° (10×14). 106 lk. R. 3 l. 3000 eks.

- Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi põllu- ja käsitöö näituse nimekiri. Viljandis, 1908. Renniti tr., 16° (12×17). 48 lk. R. 2 l. 600 eks.
- Nick Carter, Amerika kõige kuulsam salapolitseinik. IV lugu. Õnnetu needmine ja vanne ehk naisterahva võit. 1. anne. Tartus. K. Jaik. kirjast. G. Zirki tr., 8° (14×21). 16 lk. H. 5 k. R. 1 l. 1000 eksi

Oktobri kuus ilmunud.

- Bulwer, L. Öö ja hommik. Jutustus. 10. ja 11. anne. Kolmas raamat. Pärnus, 1908. Reimanni ja Suurmanni kirjastus. Peeti trükk Viljandis. 16° (13×19). 65—128 lk. R. 4 l. 2000 eks.
- Hermann, Dr. K. A. Uku ja Vanemuine. Eesti muinaslooline lauleldus neljas vaatuses. Tartus, G. Zirki tr. 8° (13×26) 4 lk. Raskus 1 l. 1000 eks.
- Kautzky, Karl. Loomusund ja ühiselu. Eestist. Jaan Kärner. Tartus. Hermanni trükikoja trükk ja kirjastus. 16° (13×19) 64 lk. H. 20 k. Raskus 4 l. 1200 eks.
- Koero priitahlikkute tuletõrjajate Seltsi põhjuskiri. Jurjev, 1908. G. Zirki tr. 16° (11×18). 15 lk. Raskus 1 l. 100 eks.
- Koor, Jaan. Kokka-raamat 1331 söögivalmistamise õpetusega. Tartus, 4. tr. Hermanni trükikoja tr. ja kirjast. 8° (14×20) 512 lk. H. 1 r. 50 k. Raskus 1 nael 1 l. 4000 eks.
- Must sada. Nali ühes vaatuses. Tartus. Hermanni trükikoja trükk ja kirjast. 16° (11×17) 32 lk. H. 20 k. R. 2 l. 500 eks.
- Nick Carter, Amerika kõige kuulsam salapolitseinik. IV lugu. Õnnetu needmine ja vanne ehk naisterahva võit. 2., 3. anne. Tartus 1908. K. Jaiki kirjastus. G. Zirki tr. 8° (14×21). 17—48 lk. H. 10 k. Raskus 2 loodi. 1000 eks.
- Jürgen, M. Kirikulugu rahvakoolidele. E. Demmeri ja teiste järele. Viljandis, 1908. Renniti tr. 16° (12×18). 103 lk. R. 6 l. 3000 eks.
- Bulwer, L. Öö ja hommik. Jutustus. Kolmas raamat. 12. anne. Neljas raamat, 12., 13. anne. Pärnus, 1908. J. Reimanni ja Suurmanni kirjast. 16° (13×19) (129—140) + 52 lk. R. 4 l. 2000 eks.
- Dolinski, R. E. Täielik juhatus igas vanaduses tütarlaste riiete juurdelõikamiseks kui valmistamiseks. Tartus, 1908. Ed. Bergmanni tr. 4° (23×31) 31 lk. Joonistustega. Raskus 11 l. 500 eks.
- Grünthal, Villem. Laulud. Tartus, 1908. „Postimehe“ tr. 16° (13×18). 70 lk. R. 8 l. 1000 eks. „Noor-Eesti“ kirjastus.
- Lipp, M. Lutheruse väike katekismus koolile ja leerile. Tartus, 1908. K. Sööti trükk ja kirjastus. 16° (12×18) 148 lk. Piltidega. Hind 25 kop. Raskus 8 l. 5000 eks.
- Tartu Linnakliiniku poolt kolera ilmunise kohta antud juhatused. Tartus, 1908. H. Laakmanni tr. 8° (23×35). 1 lk. R. 1 l. 2000 eks.

Novembri kuus ilmunud.

- Baltic Eesti piirituse vabrikute juhatajate ühisuse aastaraamat. I. tegevuse aasta 1907/08 kohta. Tartus, 1908. „Postimehe“ tr. 8° (14×20) 52 lk. R. 5 l. 500 eks.

- Bulwer, L. Öö ja hommik. Jutustus. IV. ja V. raamat. 14., 15., 16., 17. anne. Pärnus, 1908. J. Reimanni ja Suurmanni tr. 16⁰ (13×19). (53—92) + 88 lhk. R. 8 l. 2000 eks.
- Edu kalender 1909. a. j. S. Peterburis, 1908. „Edu“ kirjastus. Karlsoni tr. (Valgas). 16⁰ (12×17). 208 lhk. R. 9 l. 8000 eks.
- Grosschmidt, O. ABD-raamat. Täieliku lugemise õpetuste ja peatükkidega. Tartus, 1908. K. Jaiki kirjastus. G. Zirki tr. 16⁰ (13×19). 40 lk. Hind 10 k. R. 5 l. 6000 eks.
- Peterburgi Eesti adress-kalender 1909. a. jaoks. S. Peterburis. A. Kõddari kirjastus. G. Zirki tr. (Tartus) 8⁰ (14×20). 184 lk. Hind 30 kop. R. 9 l. 1000 eks.
- Plompuu, L. Hoidke perekonna kodukollet alkoholi eest! Tartus, 1908. „Postim.“ tr. 16⁰ (13×19). 12 lk. R. 1 l. 3000 eks.
- Sirvilauad 1909. Eesti rahva Tähtraamat. Tartus, 1908. Eesti Üliõpuste Seltsi kirjastus. „Postim.“ tr. 16⁰ (12×17). XLII + 83 lk. R. 6 l. 15.000 eks.
- Talvine sõiduplaan. Tartus, 1908. „Postimehe“ trükk ja kirjastus. 16⁰ (9×13) 16 lk. Hind 5 kop. R. 1 l. 600 eks.
- A. Grünau ja E. Hammeri j. Armastus, kihlus, pulm ja abielu. Nõuuandja armastajatele naesterahvastele. Pärnus, 1908. Birkhani tr. ja kirjastus. 16⁰ (13×19) 103 lk. R. 7 l. 1000 eks.
- Bulwer, L. Öö ja hommik. Jutustus. 18. ja 19. anne. Pärnus, 1908. J. Reimanni ja Suurmanni tr. 16⁰ (13×18) 89—148 lk. R. 4 l. 2000 eks.
- Kingitus noortele juhatauseks ja äratuseks. Viljandis, 1908. E. Ringi trükk. 16⁰ (11×17). 15 lk. R. 1 l. 2000 eks.
- Kuusik, A. Keemia algõpetus. Tartus, 1908. Eesti Kirjanduse Seltsi rahva kirjanduse toimekonna väljaanne. „Postimehe“ tr. 8⁰ (14×21). 96+12 lk. Piltidega. Hind 60 k. R. 10 l. 2000 eks.
- Lieber, Franz, Prof. Dr. Rahvavabadus ja omavalitsus. Eestist. cand. jur. K. Päts. S. Peterburis, 1908. „Postimehe“ trükk Tartus. 8⁰ (14×22) 314+8 lk. H. 1 r. 35 k. R. 29 l. 2000 eks.
- Muide, J. Hariduse sõnaraamat. 4 anne. Tartus, 1908. T. Schmidt kirjast. E. Bergmanni tr. 8 (13×20). 97—128 lhk. Hind 25 kop. R. 4 l. 4000 eks.
- Taaralaste Lusti-laulik. Tartus, 1908. K. Jaiki kirjastus. G. Zirki trükk. 16⁰ (12×17) 48 lk. Hind 15 k. R. 7 l. 2000 eks.
- Taim-Stamm, K. Kalender 1909. III. aastakäik. Narvas, 1908. Franzdorff tr. 16⁰ (9×13). 32 lk. R. 1 l. 5000 eks.
- Tartu majaomanikkude majanduslise Seltsi põhjuskiri. Tartus. K. Sööti tr. 16⁰ (11×18). 18 lk. R. 1 l. 1500 eks.
- Tütarlaste rõõmu laulik. Tartus, 1908. K. Jaiki kirjastus. G. Zirki trükk. 16⁰ (12×18). 80 lk. Hind 25 kop. R. 4 l. 3000 eks.

Arvustuseks saadetud raamatud:

1. Kodu kalender 1909. Viies aastakäik. Viljandis H. Leoke'se raamatuk. kirjastus. 80 lk. 16.
2. A. Õunapuu. Uued Soome-Rootsi laulumängud juhatustega. I. H. Leoke'se kirjastus — Viljandis. Hind 30 kop.
3. Usklikkudele ja kahtlejatele. Kimp Helvetsia õpetaja Gustav Benzi jutlustest. Eest. J. Meomuttel. Hind 40 kop. 96 lk. 8⁰/₀.
4. H. Prants. Vene ja Prantsusemaa vahekord. Ajaloolik kirjeldus. Tallinnas 1908. „Koidu“ kirjastus. 48 lk. 8⁰.
5. Pärn. Piiblitlugu ja Luteruse väikene katekismus algus- ehk elementarkoolidele linnas ja maal. Tallinnas, 1908. A. Buschi raamatuk. kirjastus. 159 lk. 8. Hind 40 kop.
6. Prof. Dr. Franz Lieber. Rahvavabadus ja omavalitsus. Eestist. cand. jur. K. Päts. „Ühiselu“ kirjastus Peterburis, 1908. „Postim.“ trükk. 314 lk. 8. Hind 1.35 kop.
7. Arthur Saat. Õhtused tuled. Luuletused (1905—1908) Tallinnas, 1908. 196 lk. 8⁰.
8. J. Vinnaja. Palgatööline ja elu-ülespidamine. Puutööliste Ühisuse kirjastus. Tallinnas, 1908. J. Felsbergi ja A. Tetermanni trükk. Hind 20 kop. 70 lk. 8.
9. M. Kampmann. Eesti vanem ilukirjandus. Eesti Kirjanduse Seltsi toimetused nr. 2. K. Sööti trükikoja trükk ja kirjastus. Tartus, 1908. 150 lk. 8. Hind 1 rbl.
10. Die Kultur der Gegenwart, ihre Entwicklung und ihre Ziele, herausg. von Prof. Paul Hinneberg. Die osteuropäischen Literaturen und die slawischen Sprachen. Verlag von B. G. Teubner in Berlin und Leipzig. VIII + 396 S. Lex. — 8. 1908. geh. M. 10, in Leinwand. geb. M. 12.

Tellimine Eesti Kirjanduse Seltsi kuukirja

„Eesti Kirjanduse“

peale 1909 on avatud.

Kuukiri ilmub Eesti Kirjanduse Seltsi kulul korralikult iga kuu üks kord; vähemalt 500 lk. suuruselt aastas.

Kuukirja „Eesti Kirjanduse“ tellimise hind on postiga **3 rbl.**, talituse asemikudelt ise ära viies **2 rbl. 50 kop.** „Eesti Kirjanduse Seltsi“ liikmetel, kes oma liikmeraha ära on maksnud, postiga **2 rbl. 50 kop.**, talituse asemikudelt ise ära viies **2 rbl.** Üksik number **25 kop.** Võlgu tellimised jäävad tähelepanemata.

Üksikuid numbrid müüvad ja võtavad tellimisi vastu: **Tallinas** A. Buschi raamatukpl.; **Pärnus** A. Künigi raamatukauplus; — **Lihulas** võtab tellimisi vastu Seltsi usaldusemees kõster H. Anniko; — **Tartus** müüvad üksikuid numbrid ja võtavad tellimisi vastu talituse asemikud „Postimehe“, K. Sööt'i ja A. Raag'i raamatukaupl.

Saada on veel:

„Eesti Kirjanduse“ I. aastakäik.	Hind 1 rbl. — kop.
„ „ „ II. „ „ „	„ „ 30 „
„ „ „ III. „ „ „	2 „ 50 „

Tellimise address: Kuukirja „Eesti Kirjanduse“ toimetus Tartus. (Venekeeli: В редакцію журналу „Eesti Kirjandus“ въ г. Юрьевъ, Лифл. губ.)

„Eesti Kirjanduse“ toimetus.

Selle numbriga ühes saadetakse mineva-aastaste tellijatele E. Kirj. S. protokollide viimane poogen 1908, protokollide eesleht ja kuukirja 1908 a. aastakäigu kaaneleht.

Vastutav toimetaja ja väljaandja J. Jõgever.